



Maa- ja metsätalous-
ministeriö

MARKKU SOTARAUTA

NINA SUVINEN

Suomen saaristojen skenaariot 2045

MAA- JA METSÄTALOUSMINISTERIÖN JULKAISUJA 2024:7

Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2024:7

Suomen saaristojen skenaariot 2045

Markku Sotarauta & Nina Suvinen

Maa- ja metsätalousministeriö Helsinki 2024

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Maa- ja metsätalousministeriö

CC BY-NC-ND 4.0

ISBN pdf: 978-952-366-569-9

ISSN pdf: 1797-397X

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2024

Suomen saaristojen skenaariot 2045

Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 2024:7

Julkaisija Maa- ja metsätalousministeriö

Tekijä/t
Kieli Markku Sotarauta & Nina Suvinen
suomi Sivumäärä 65

Tiivistelmä

Saaristoalueiden ei ole ollut helppo löytää paikkaansa innovaatio- ja kilpailukykyvetoisessa maailmassa. Taloudellisia keskittyviä painottavat kehittämissstrategiat ja niitä tukeva tutkimus ovat korostaneet kaupunkiseutujen tulevaisuuspotentiaalia.

Saaristot voisivat toimia uudenlaisten elämäntapojen ja elinkeinojen laboratorioina. Ne voisivat osoittaa miten resurssien niukkuuden ja ohuen kehittämiskapasiteetin rajoitteet on mahdollista voittaa linkittämällä paikallinen tietämys globaaleihin trendeihin ja houkuttelemalla tarkasti valitut yhteistyökumppanit alueen ulkopuolelta mukaan kehittämiseen.

Tämä raportti esittelee viisi skenaariota Suomen saaristoalueiden tulevaisuudesta. Skenaariot eivät kerro millaiseksi tulevaisuus muodostuu. Niiden tarkoituksena on tukea saaristojen kehittämiseen tavalla tai toisella linkittyvien toimijoiden omaa ajattelua tarjoamalla aineksia mahdollisten tulevaisuuksien hahmottamiseen.

Jokainen skenaario nostaa esille valitun kärkiteeman varassa yksinkertaistetun kehityskulun ja leikkii ajatuksella: mitä jos jotkin tietyt piirteet voimistuvat suhteessa muihin – millaiselta saaristojen kehitys näyttäisi siinä tapauksessa.

Suomen saaristoalueiden viisi skenaariota ovat saaristo elämyksinä, saaristo elämäntapana, saaristo turvana ja saaristo erämaana sekä näiden neljän yhdistelmänä syntyvä saaristo pisteinä.

Skenaariot eivät ole absoluuttisia vaan suhteellisia; jokaisen yksittäisen skenaarion ydinelementtejä voi löytää myös muista, mutta niiden suhteellinen painoarvo on vähäisempi tai suurempi.

Asiasanat saaristopolitiikka, saaristot, alueet, skenaariot

ISBN PDF 978-952-366-569-9

ISSN PDF 1797-397X

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-569-9>

Scenarier för Finlands skärgårdar 2045

Jord- och skogsbruksministeriets publikationer 2024:7

Utgivare Jord- och skogsbruksministeriet

Författare Markku Sotarauta & Nina Suvinen

Språk finska

Sidantal

65

Referat

Det har inte varit lätt för skärgårdsområdena att hitta sin plats i en värld som drivs av innovationer och konkurrenskraft. Utvecklingsstrategier som betonar ekonomiska koncentrationer och forskning som stöder dem har framhävt stadsregionernas framtidspotential.

Skärgårdarna kunde fungera som laboratorier för nya livsstilar och näringar. De skulle kunna visa hur man kan övervinna begränsningar i form av knappa resurser och svag utvecklingskapacitet genom att länka lokal kunskap till globala trender och locka noggrant utvalda samarbetspartner utifrån med i utvecklingen.

Denna rapport presenterar fem scenarier för Finlands skärgårdars framtid. Scenarierna talar inte om hur framtiden kommer att bli. Syftet med dem är att stödja aktörer som på ett eller annat sätt är kopplade till utvecklingen av skärgårdarna i deras egen tankeverksamhet genom att erbjuda material som bidrar till att gestalta möjliga framtidsscenarier.

Varje scenario lyfter fram ett förenklat utvecklingsförlopp utifrån det valda spetstemat och leker med tanken: Vad händer om vissa drag förstärks i förhållande till andra – hur skulle skärgårdarnas utveckling se ut i så fall?

De fem scenarierna för Finlands skärgårdar är skärgården som upplevelse, skärgården som livsstil, skärgården som trygghet och skärgården som ödemark samt en punktmässig skärgård, som är en kombination av de övriga fyra.

Scenarierna är inte absoluta utan relativa; kärnelementen i varje enskilt scenario kan också förekomma i andra, men de har mindre eller större relativ betydelse.

Nyckelord skärgårdspolitik, skärgårdar, områden, scenarier

ISBN PDF 978-952-366-569-9

ISSN PDF

1797-397X

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-569-9>

Scenarios for the Finnish Archipelago and Islands 2045

Publications of the Ministry of Agriculture and Forestry 2024:7

Publisher Ministry of Agriculture and Forestry

Author(s) Markku Sotarauta & Nina Suvinen

Language Finnish

Pages

65

Abstract

It has not been easy for the archipelago and island regions to find their place in a world driven by innovation and competitiveness. Development strategies that focus on economic clusters and research supporting these emphasise the future potential of urban areas.

Archipelago and islands could serve as laboratories for new lifestyles and livelihoods. They could show how the constraints of scarce resources and limited development capacity can be overcome by linking local knowledge to global trends and by attracting carefully selected partners from outside the region to participate in the development work.

This report presents five scenarios for the future of Finland's archipelago and island regions. The scenarios do not describe what the future will be like. The aim is to support the thinking of actors involved in the development of the archipelago and islands in one way or another by providing material for understanding possible future scenarios.

Each scenario highlights a simplified development path based on the selected key theme and plays with the idea: what if certain features became stronger in relation to others — what would the development of these areas be like in that case?

The five scenarios for Finland's archipelago and island regions are islands as emotional experiences, islands as a way of life, islands for safety and security and islands as wilderness, and archipelago and islands as points created as a combination of the four.

The scenarios are not absolute but relative; the core elements of each individual scenario can also be found in others, but they have a lesser or greater relative weight.

Keywords island policy, archipelago, islands, regions, scenarios

ISBN PDF 978-952-366-569-9

ISSN PDF

1797-397X

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-366-569-9>

Sisältö

Esipuhe.....	7
1 Johdanto	8
2 Paikkasensitiivisyys ja saaristot.....	11
3 Mahdollisuuksien tilat ja toimijuus saaristojen näkökulmasta	14
4 Suomen saaristot ja saaristopolitiikka.....	18
4.1 Saariston luonne.....	18
4.2 Suomen saaristot	19
4.3 Saaristopolitiikka Suomessa.....	22
5 Mitä muu maailma ajattelee saaristoista ja saaristopolitiikasta?	25
5.1 Skotlanti.....	26
5.2 Irlanti	27
5.3 Ruotsi	29
5.4 Tanska	30
5.5 Norja	31
5.6 Yhteenveto.....	32
6 Viisi skenaariota saaristojen tulevaisuudesta	34
6.1 Skenaarioiden lähtökohta.....	34
6.2 Saaristo elämyksinä vuodesta 2045 nähtynä.....	36
6.3 Saaristo elämäntapana vuodesta 2045 nähtynä.....	42
6.4 Saaristo turvana vuodesta 2045 nähtynä.....	46
6.5 Saaristo erämaana vuodesta 2045 nähtynä	49
6.6 Saaristo pisteinä vuodesta 2045 nähtynä	52
7 Mitä jäi käteen?	57
Liitteet	59
Liite 1. Vastaukset peruskysymyksiin skenaarioittain	59
Liite 2. Aluekehitystä muokkaavien muutosvoimien merkitys saaristoissa skenaarioittain	60
Lähteet.....	62

ESIPUHE

Kiitämme saaristoasiain neuvottelukuntaa ja maa- ja metsätalousministeriötä mahdollisuudesta paneutua Suomen saaristojen mahdollisiin tulevaisuuksiin. Toinen meistä (Markku) on viettänyt lapsuutensa Lounais-Suomen saaristossa. Käkärämännyt, kalliorannat ja meren huuhtomat luodot kulkevat edelleen mukana.

Tunnistimme moneen kertaan oman rajallisuutemme. Kun saimme yhden skenaarion hahmotettua, nousi esille sarja kysymyksiä sen suhteesta muihin mahdollisiin kehityspolkuihin. Esille nousi myös yksityiskohtaisia kysymyksiä, joiden takana oli aina peruskysymysten peruskysymys: tiedämmekö riittävästi kaikesta siitä, mitä yritämme sanoa?

Vastaus on selkeä: emme tiedä. Monet asiat oli pakko jättää 'nostojen' tasolle ja meitä parempien asiantuntijoiden täsmennettäväksi.

Pohdimme myös, pitäisikö meidän mainita vaikkapa vain esimerkinomaisesti joitain tiettyjä kuntia tai kyliä, joihin jokin skenaarioistamme voisi tarttua. Oletimme, että paikkojen mainitseminen olisi johtanut "miksi tuonne, miksei meille" -tyyppisiin keskusteluihin. Laajat kaaret olisivat saattaneet jäädä yksityiskohtien ja yksittäisten intressien alle.

Muistutimme itseämme kerta toisensa jälkeen, että emme tee tutkimusta emmekä kehittämisstrategiaa. Jokaiseen kysymykseen ei tarvitse vastata eikä jokaista esille nousevaa ajatusta perustella. Valintojen tekemiseen meillä ei ollut mandaattia.

Saimme kuvitella. Ja se on virkistävää.

Toivottavasti mahdollisimman moni saaristolainen ja saaristojen kehittäjä konkretisoi ajatuksemme tai osoittaa niiden mahdottomuuden ja löytää parempia vaihtoehtoja.

Tulevaisuus tehdään, tavataan sanoa. Mutta ei se kuvittelemattakaan synny. William Blaken sanoin ja meidän kääntämänämme:

"Se, mikä nyt on todistettu, oli kerran vain kuviteltu."

Markku Sotarauta ja Nina Suvinen
Tammikuu 2024

1 Johdanto

Maailman muuttuessa trendeistä on tullut trendikkäitä. Jokainen itseään kunnioittava toimija rakentaa strategiansa megatrendien varaan. Joskus tulevaisuuteen suuntautuva tarkastelu on enemmän muotivirtauksella surffaamista kuin aitoa mahdollisten kehityskulkujen analysointia ja oman strategisen perustan vahvistamista. Tutkimus on kuitenkin osoittanut, miten vaarallista on olla ajattelematta tulevaisuutta ja lukkiutua vallitseviin ajattelumalleihin, rakenteisiin ja saavutettuihin etuihin (Grapher, 1993; Janis, 1982). Tutkimus on myös osoittanut, miten tärkeää on strategioiden ja skenaarioiden avulla ulottaa katse yli ja ohi jokapäiväisten kokousten, raporttien, työpajojen, datan sirpaleiden ja muiden arkipäiväisten askareiden (Valdaliso & Wilson, 2015).

Avaamme tässä raportissa viisi näkymää Suomen saaristoalueiden tulevaisuuteen. Nykysuomen sanakirjan (2021) mukaan 'näkyvä' tarkoittaa odotettavissa olevaa ja käsitystä tulevaisuudesta. Näkymät rakentuvat aina sen varaan mitä kulloinkin on nähtävissä. Näkymien hyödyllisyyttä on vahvistettu jo puoli vuosisataa erilaisen skenaariomenetelmien avulla ja skenaarioiden hyöty toimintojen ohjaamisessa on tunnistettu ja tunnustettu (Spaniol & Rowland, 2019). Skenaarioiden tulisi olla sisäisesti uskottavia ja esittää narratiivi siitä, miten tulevaisuus saattaa rakentua. Ne voivat olla sisällöltään rikkaita tai valikoivia, teemaan fokuoituja tai laajoja kokonaisuuksia tarkastelevia. Skenaariot voivat olla faktapohjaisia tai fiktionaalisia (Bell, 2003). Olennaista on suunnata katse riittävän pitkälle tulevaisuuteen.

Viisi skenaarioksi puettua näkymää ovat teemaan (saaristot) fokuoituja ja sikäli valikoivia, että olemme valinneet jokaiselle skenaariolle kärjen, jonka avulla avaamme yhden mahdollisen näkymän saaristojen tulevaisuuteen. Tavoittemme on tukea saaristojen kehittämiseen tavalla tai toisella linkittyvien toimijoiden omaa ajattelua tarjoamalla aineksia tulevaisuuden hahmottamiseen. Toiveemme on, että skenaarioita olisi mahdollista käyttää peilinä saaristojen mahdollisten kehityspolkujen hahmottamisessa (ks. Suomen aluekehityksen skenaariot Sotarauta ym. 2021). Parhaimmillaan avaamamme näkymät tulevaisuuteen tukevat arvo- ja linjakeskusteluja saaristojen asemasta tulevaisuuden Suomessa.

Skenaarioiden laadinnan tavoitteeksi asetettiin Suomen saaristojen mahdollisten kehityskulkujen tunnistaminen ja niiden esittäminen vuoteen 2045 ulottuvina skenaarioina. Tavoitteet täsmennettiin seuraavasti:

- Luoda 3–5 skenaariota saaristoalueiden tulevaisuudesta
- Arvioida aluekehitystä muokkaavien muutosvoimien merkitystä suhteessa saaristoalueiden tulevaisuuteen
- Esittää näkemys saaristoalueiden roolista osana Suomen tulevaa aluekehitystä
- Pohtia saaristoalueiden asemaa osana tulevaisuuden alue- ja elinvoimapolitiikkaa
- Nostaa esille saaristoalueiden erityispiirteet aluekehityksessä ja -kehittämisessä

Hyödynsimme raportin laadinnassa saaristoihin kohdistuneita tutkimuksia, valittujen maiden saaristopoliittisia linjauksia ja asiantuntijahaastatteluja. Aineisto kokonaisuutena oli seuraavanlainen:

- Aiemmat Suomen saaristopoliittikkaan liittyvät suunnitelmat, ohjelmat ja selvitykset (ks. tarkemmin lähdeluettelo):
- Valittujen maiden saaristopoliittikat - tarkasteluun valittiin tietokantahaun ja maa- ja metsätalousministeriön (MMM) saaristoalueiden asiantuntijoiden näkemysten perusteella Ruotsi, Tanska, Norja, Skotlanti ja Irlanti.
- Viisi asiantuntijahaastattelua - haastatteluihin valittiin turvallisuuden, saaristokehittämisen ja aluekehittämisen asiantuntijoita, joiden näkemysten perusteella varmistettiin muun aineiston perusteella tehtyjen tulkintojen osuvuus ja täsmennettiin skenaarioiden sisältöjä.

Alue ja paikka kuuluvat niihin maantieteellisiin käsitteisiin, joita käytetään yleisesti niin arkipuheessa kuin tutkimuksessakin. Ne ovat semanttisesti epämääräisiä käsitteitä ja saavat monenlaisia merkityksiä riippuen tilanteesta ja näkökulmasta (Paasi, Harrison & Jones, 2018). Tutkimuksessa alue on analyttinen käsite, joka täsmennetään kuhunkin tarpeeseen sopivalla tavalla. Alueen lisäksi käytämme käsitettä paikka saadaksemme mukaan sosiaaliset verkostot ja ihmisen tunnesidoksen paikkoihin (ks. paikan käsitteestä Entrikin, 2018). Tässä raportissa emme pysty kunnolla pureutumaan paikkojen luonteeseen, mutta haluamme paikan käsitteellä muistuttaa, että jokaisella saaristoalueella on lukuisia paikkoja ja ihmisillä niihin monenlaisia siteitä.

Vaikka tämän projektin tehtävä on suhteellisen suoraviivainen ja tavoitteet käytäntöä palvelevia, luomme pikakatsauksen paikkasensitiivisyyteen sekä toimijuuteen ja mahdollisuuksien tiloihin. Niiden avulla juurrutamme raportin osaksi laajempaa keskustelua alueiden kehityksestä ja kehittämisestä. Kevyen teoriakatsauksen tarkoituksena on jäsentää käsitteellisesti skenaarioiden muodostamaa kokonaisuutta. Teoriatarkastelun jälkeen tiivistämme muiden maiden saaristopolitiikkojen taustalla olevan ajattelun ja tulevaisuusnäkemyksen. Samassa luvussa nostamme esille joitain huomioita saaristopolitiikasta ja saaria tarkastelevasta tutkimuskirjallisuudesta. Luvussa kuusi siirrämme huomion viiteen skenaarioon ja lopuksi teemme kaikesta sanotusta tiiviin yhteenvedon.

2 Paikkasensitiivisyys ja saaristot

Saaristoalueiden ei ole ollut helppo löytää paikkaansa innovaatio- ja kilpailukykyvetoisessa maailmassa. Taloudellisia keskittymiä painottavat kehittämisstrategiat ja niitä tukeva tutkimus ovat korostaneet kaupunkiseutujen tulevaisuuspotentiaalia. Esimerkiksi Glaeser (2012) on monessa yhteydessä nostanut esille suurkaupunkien merkityksen kansantalouden kehityksessä. Hänen mukaansa erilaisten kehittämispolitiikkojen tavoitteena tulisi olla nimenomaan kaupunkien roolin vahvistaminen kasvun moottoreina. Aluekehityksen näkökulmasta seuraukset ovat ristiriitaisia. Monet kaupunkiseudut ovat kehittyneet osaamis- ja innovaatiokeskittymäteorioiden ja -mallien olettamalla tavalla. Samalla alueiden väliset kehityserot ovat kasvaneet.

Jos Suomen kehittämispolitiikat rakentuisivat puhtaasti skaalaetujen sekä innovatiivisuuden, teknologian ja kansainvälisen kilpailukyvyn varaan, saaristoilla ei olisi juuri minkäänlaisia tulevaisuuden mahdollisuuksia. Saaristot ovat yleensä suhteellisen heikosti kytköksissä maailmantalouteen ja suurin osa saaristoista sijaitsee kaukana tärkeimmistä kasvukeskuksista. Niiden omaehtoinen kehittämiskapasiteetti on ohut, koska toimijoita on vähän ja niiden resurssit eivät riitä merkittäviin tulevaisuuteen suuntautuviin panostuksiin. Saaristot ovat heikosti kytköksissä tärkeimpiin liike-elämän ja osaamisen keskittymiin sekä erilaisten yhteiskunnallisten strategioiden laadinnan ja julkisen päätöksenteon verkostoihin. Taloudellisesta näkökulmasta katsottuna saaristojen kehittämiskapasiteetti on rajallinen. Valtaosa saaristojen tulevaisuuteen vaikuttavista päätöksistä tehdään muualla.

Vaikka saaristot ovat institutionaalisesti ohuita ja rakenteidensa (luonnonolosuhteet, toimialat, väestö) rajoittamia, niitä ei tulisi nähdä hyvin menestyvien kaupunkien negatiivisina peilikuvina. Saaristojen kehittämisessä ei voi suoraan soveltaa samoja strategioita ja keinoja kuin kaupunkien kehittämisessä. Barcan (2009) tavoin oletamme, että institutionaalisesti ohuiden alueiden ihmiset eivät ole niin naiiveja, että kuvittelisivat kaikkien paikkojen kehittyvän oikeilla toimenpiteillä uusiksi Piilaakson, Cambridgen tai Tokion kaltaisiksi osaamiskeskittymiksi. Emme myöskään usko, että syrjäisten alueiden asukkaat haluaisivat lähtökohtaisesti asua periferiaksi leimatulla alueella, jonka tulevaisuus rakentuu vain aluepoliittisten tukien varaan. Uskomme ihmisten toivovan, että heidän oman paikkakuntansa tulevaisuuspotentiaali tunnistettaisiin ja saavutettaisiin, kuten saaristopolitiikkakin linjaa (Ihmisten saaristo... 2020).

Saaristojen herkkä luonne saattaa kaivata paikkaperustaisuuttakin herkempää paikkasensitiivistä oteta. Sensitiivisyys tarkoittaa nykysuomen sanakirjan mukaan hienotunteisuutta ja erityisen huolen osoittamista tarkastelun alla olevalle asialle, ihmiselle tai vaikkapa paikalle. Meidän tulisi olla herkkiä tunnistamaan erilaisten saaristojen ja erilaisten saariston paikkojen toisistaan poikkeavat luonteet ja mahdollisuudet. Luvun kuusi skenaariot eivät perustu niin paikkasensitiiviselle ymmärrykselle saaristoista kuin olisi toivottavaa, mutta ne mahdollistavat hyvinkin erilaisia analyysejä yhtäältä kunkin skenaarion sisällä ja toisaalta niiden välillä.

Paikkasensitiivisyys ei ole vain uusi nimitys vakiintuneille aluekehittämisohjelmille tai julkisen sektorin resurssien suuntaamiselle valituille alueille. Paikkasensitiivinen kehittämisajattelu on lähestymistapa, jossa tunnustetaan jokaisen paikan tai laajemman alueen olosuhteet ja räätälöityjen kehittämisstrategioiden tarve. Paikka-herkkyys ei ole mahdollista ilman paikallistuntemusta ja paikallisten asukkaiden osallistumista tulevaisuuden rakentamiseen. Ihmisten emotionaalinen kiintymys omiin paikkoihinsa mahdollistaa nyanssien näkemisen. Aito paikkaherkkyys ei kuitenkaan voi rakentua vain paikallisen tietämyksen varaan. Tilastollinen tarkastelu ja paikallisten uskomusten ravistelu yhdistettynä paikalliseen tietoon on paikkasensitiivisen kehittämisen perusta.

Sensitiivisyydestä huolimatta yleiset kehittämisen haasteet ovat monilla perifeerisillä alueilla samansuuntaisia, vaikka ne näyttäytyvätkin eri paikoissa erilaisina. Galsteria (2018) soveltaen saaristojen yleiset haasteet ovat:

- **Demografinen valikoivuus** – saaristojen väestön keski-ikä on noussut ja koulutustaso ei ole muun maan tasolla. Monet saaristokunnat ovat kuitenkin pieniä ja demografian tasapainottaminen ei edellytä suurta tulomuuttoa. Joissain osissa sisäsaaristoja demografinen rakenne on tasapainottunut.
- **Psykologinen konservatiivisuus** – saaristolaiset ovat perinteisesti korostaneet omaa saaristolaisuuttaan ja ulkopuolisten kyvyttömyyttä ymmärtää oman elinympäristönsä ainutlaatuisuutta ja haastavia elinolosuhteita. Ulkopuoliset on usein nähty uhkana ja niukat paikalliset resurssit uhanalaisina. Osa haastatelluista asiantuntijoista korosti ajattelun olevan muuttumassa uuden sukupolven suhtautuessa saaristolaisuuteen aiempaa avoimemmin.
- **Dynaaminen epälineaarisuus** – väestön vähenemisen ylittäessä kriittisen rajan palvelujen laadun ja määrä heikkeneminen nopeutuu ja perusinfrastruktuurin ylläpitäminen vaikeutuu.

- **Epäsymmetrinen skaalautuvuus** – Erilaisilla saaristoilla ja niiden erilaisilla osilla on hyvin erilaiset edellytykset suotuisaan kehitykseen poliittisista, taloudellisista, fyysisistä ja/tai teknologisista syistä.
- **Epävirallinen hajautuneisuus** – saaristolaiset kompensoivat supistuvia palveluja omilla verkostoillaan, mikä saattaa yhtäältä johtaa suuriin vaihteluihin palvelutasossa mutta toisaalta toteuttaa saaristolaisuuden ja paikkasensitiivisen kehittämisen ihannetta omaehtoisuudesta.

(Galsteria 2018 soveltaen)

Paikkasensitiivisen kehittämisen tulisi yhdistää valtion, maakuntien ja kuntien resurssit ja osaamisen paikalliseen tietämykseen ja oman paikan syvälliseen tuntemukseen. Kehittämisessä tulisi tunnistaa psykologisen konservatiivisuuden kulkakivet kussakin paikassa ja haastaa paikalliset toimijat etsimään jotain uutta. Saaristojen paikkasensitiivisen kehittämisen suurimmaksi haasteeksi nousee aluekehittämisen ydinkysymykset: (1) Miten on mahdollista tunnistaa alueelliset voimavarat ja yhdistää ne tulevaisuuden mahdollisuuksiin, (2) miten on mahdollista houkutella uusia resursseja ja uutta osaamista muualta, (3) miten on mahdollista mobilisoida juuri oikeat toimijat kehittämisstrategian suunnitteluun ja toteuttamiseen, ja (4) miten on mahdollista valita kehittämisen painopisteet monien ajatusten joukosta ja samalla kunnioittaa ihmisten ja organisaatioiden omia intressejä.

Paikkasensitiivisen kehittämisen ihanteet yhdistettynä aluekehittämisen ydinkysymyksiin ovat tervetulleita mutta samalla äärimmäisen vaativia. Ne edellyttävät uusia taitoja ja poliittisia valmiuksia sekä fokuoitetua muutosjohtajuutta (ks. luku 3; ks. Sotarauta & Beer, 2021).

3 Mahdollisuuksien tilat ja toimijuus saaristojen näkökulmasta¹

Kuten minkä tahansa muunkin aluekokonaisuuden kehittäminen, myös saaristojen kehittäminen voi olla muuttuviin olosuhteisiin sopeutumista tai omista lähtökohdista uusia voimavaroja etsivää ja luovaa sekä olemassa olevia resursseja mahdollisimman taitavasti hyödyntävää. Suomen saaristojen kehittäminen on institutionalisoitu osaksi aluekehittämisjärjestelmää (ks. luku 4.3), mutta luonteeltaan se on ollut sopeutuvaa. Saaristoilla on erityisasema lainsäädännössä ja niiden rikkaan luonnon ja kulttuurihistorian *eksistentiaalinen itseisarvo* on turvattu hyvin. Saaristoille ei kuitenkaan ole kyetty löytämään sellaista *tulevaisuusoptiota* (ks. Bolton 1992), joka saisi uutta sijaintipaikkaa etsivät, uudenlaisia elämyksiä kaipaavat, uuden kodin paikkaa haarukoivat tai uutta liiketoimintaa rakentavat toimijat kohdistamaan laajasti huomionsa juuri saaristojen tarjoamiin mahdollisuuksiin.

Nostamme tässä luvussa tiiviisti esille yhden mahdollisen tavan lähestyä ja rakentaa saaristoille ominaisia *tulevaisuusoptioita*. Tulkintamme mukaan saaristojen tarjoamien mahdollisuuksien tunnistaminen on perustunut pienten askelten politiikkaan, eikä tulevaisuuden kannalta merkittäviä mahdollisuuksien tiloja ole kyetty rakentamaan.

Viittaamme mahdollisuudella johonkin sellaiseen, joka voi toteutua tulevaisuudessa. Mahdollisuuksien tilalla tarkoitamme sellaisia olosuhteita, jotka nostavat mahdollisuuden toteutumisen todennäköisyyttä. Mahdollisuuksien tila rakentuu sekä rakenteiden että toiminnan varaan ja koostuu kaikista niistä sosiaalisista ja fyysisistä rakenteista ja toimijoiden välisistä suhteista, jotka mahdollistavat, rajoittavat tai kannustavat uusien mahdollisuuksien etsintään (Grillitsch & Sotarauta 2020). Mahdollisuuksien tilat ovat erilaisia erilaisilla alueilla ja ne eroavat myös toimijoiden välillä. Ne eivät ole staattisia vaan jatkuvassa muutoksen tilassa. Mahdollisuuksien tila koostuu kolmesta ulottuvuudesta.

1 Tämä luku perustuu teorian osalta kahteen aiempaan julkaisuun: Grillitsch & Sotarauta (2020) ja Sotarauta, Kurikka, Kolehmainen & Sopanen (2021)

- **Aikaulottuvuus** muistuttaa, että mahdollisuuksien ikkunat eivät ole aina auki. Globaalit markkinat, teknologinen kehitys, rahoitusmahdollisuudet ja toimijoiden osaaminen muuttuvat jatkuvasti. Teknologian kehittyminen ja tietoisuus monipaikkaisuuden tarjoamista mahdollisuuksista muokkaavat saaristojen mahdollisuuksien tiloja. 2020-luvun alun koronapandemia avasi uusia mahdollisuuksia saaristoille. Lisäksi geopoliittisen turvallisuustilanteen muutokset vaikuttavat ainakin joidenkin saaristojen tulevaisuuteen.
- **Paikkaulottuvuus** rakentuu alueelle ajan kuluessa syntyneen osaamisen ja resurssien sekä alueen fyysisten edellytysten varaan (luonnonmaantiede, resurssit, osaaminen, tieto, instituutiot). Saaristojen vaikea saavutettavuus ja luonnonmaantieteellisesti rikkonainen luonne määrittävät saaristojen kehittämistä sitä rajoittaen mutta myös mahdollisuuksia avaten.
- **Toimijaulottuvuus** rakentuu toimijoiden luomien mahdollisuuksien varaan sekä toimijoiden kykyyn havaita ja hyödyntää mahdollisuuksia. Saaristojen kehittämiskapasiteetti on heikko, mikä heikentää uusien mahdollisuuksien havaitsemista ja niihin tarttumista.

Kansainvälinen aluekehitystutkimus on pitkään kohdistanut huomionsa pääosin rakenteisiin. Rakenteellisilla tekijöillä viitataan teollisuuteen, alueen kokoon ja sijaintiin, infrastruktuuriin, työvoiman osaamiseen ja väestön koulutustasoon. Grillit-sch ja Sotarauta (2020) kuitenkin muistuttavat, että kyse ei ole vain rakenteista vaan myös toimijoiden kyvystä tunnistaa ja luoda uusia mahdollisuuksia.

Lienee selvää, että saaristojen tulevaisuus ei rakennu samalla tavalla korkeatasoisen tieteellisen tutkimuksen, vahvan yrittäjyyskulttuurin ja hyvin toimivien globaalien yhteyksien sekä näiden varassa jatkuvasti kehittyvän uuden tiedon luomisen ja hyödyntämisen järjestelmien varaan kuin kaupungeissa. Institutionaalisesti ja kehittämiskapasiteetiltaan ohuiden alueiden ongelma yleensä on, että ihmiset sopeutuvat paikallisiin sosiaalisiin verkostoihin eivätkä muutoksiin toimintaympäristössä. Tällöin huomio saattaa kohdistua olemassa olevien kehityspolkujen ylläpitämiseen niiden uudistamisen tai uusien kehityspolkujen luomisen sijaan.

Jos alue on sekä spatiaalisesti (sijainti) että verkostomaisesti perifeerinen, se on vaarassa ajautua syrjäytymisen syöksykierteeseen (Herrschel, 2011). Kääntäen on mahdollista todeta, että spatiaalinen perifeerisyys ei välttämättä johda verkostomaiseen perifeerisyyteen. Suomen saaristoilla on suhteellisen vahva institutionaalinen asema, mutta muutoin niiden kuuluminen tulevaisuuden kannalta merkittäviin

verkostoihin on ohutta. Jos uudet ideat jäävät kiertämään pientä paikallista kehää ja alueen ydinverkostot lukkiutuvat omaan ajatteluunsa, on hyvin todennäköistä, ettei mahdollisuuksia tunnisteta eikä niihin kyetä tarttumaan.

Saaristojen kehittäminen tarvitsee tietoista, päämäärähakuista ja merkityksellistä toimintaa, joka rakentuu innovatiivisen yrittäjyyden, institutionaaliseen yrittäjyyden ja paikkajohtajuuden varaan (Grillitsch & Sotarauta 2020). Kokonaisuutena ne muodostavat integroidun käsitteellisen viitekehyksen, jota Grillitsch ja Sotarauta (2020) kutsuvat muutostoitimuuden kolminaisuudeksi (Trinity of Change Agency [TCA]). *Innovatiivisen yrittäjyyden* on monissa tutkimuksissa tunnistettu olevan taloudellisen muutoksen ja samalla alueellisten kehityspolkujen uudistumisen ytimessä (Shane & Venkataraman, 2000). Yrittäjyydessä keskeistä on mahdollisuuksien tunnistaminen ja riskien ottaminen ja sietäminen (Feldman, 2014). Viittamme innovaatiolla uuteen asiaan tai ideaan, joka on sovellettu ja josta saadaan lisäarvoa. Innovatiivisuus taas viittaa kykyyn ja haluun tuottaa ja ottaa käyttöön innovaatioita.

Saaristolaisuus on perinteisesti rakentunut yrittäjyyden varaan. Maa- ja kalastustalous ovat olleet taloudellisen toimeliaisuuden perusta, ja toimentulon rakentuminen useiden tulolähteiden varassa on ollut yleistä. Yksi saaristojen tulevaisuuden ydinkysymyksistä on, miten uudet mahdollisuudet kohtaavat saaristojen perinteet.

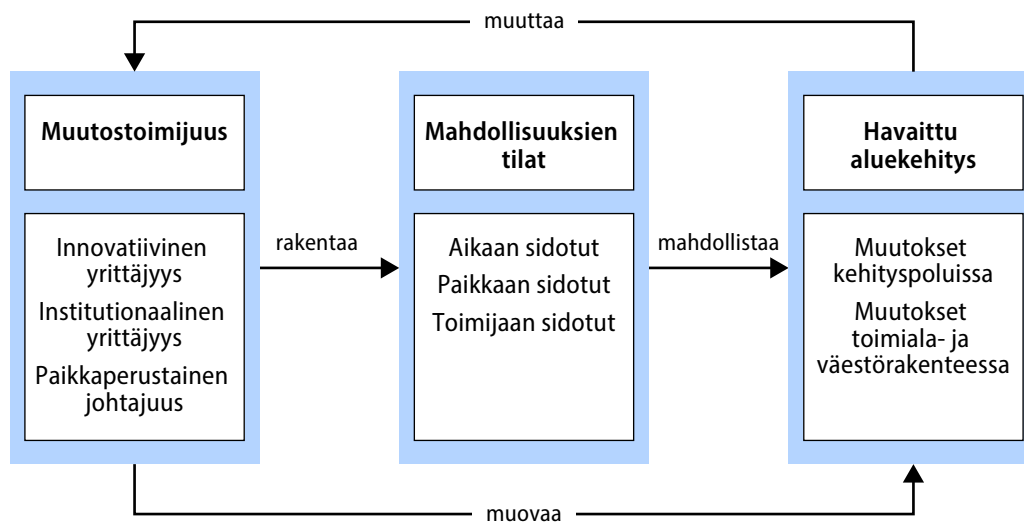
Institutionaaliset yrittäjät ovat innovatiivisten yrittäjien tavoin valmiita ottamaan riskejä ja etsimään uusia mahdollisuuksia mutta eivät tavoitellakseen taloudellista hyötyä vaan muuttaakseen pelin sääntöjä ja pelikenttää. Institutionaaliset yrittäjät uudistavat vallitsevia normeja ja toimintamalleja ja siten luovat vaihtoehtoisia sääntöjä ja toimintamalleja (Battilana, 2006). Jos saaristot ovat edellisen luvun oletuksen mukaisesti psykologisesti konservatiivisia, ne tarvitsevat toimijoita, jotka haastavat perinteiset toiminta- ja ajattelumallit, avaavat näkymiä tulevaan ja osoittavat uusien ratkaisujen toimivuuden. Haastattelujen ja muun materiaalin perustella on mahdollista olettaa, että institutionaalisen yrittäjyys on saaristoalueilla harvinaista.

Paikkajohtajuus viittaa resurssien, osaamisen ja tiedon mobilisointiin ja koordinointiin paikallista kehitystä tukevalla tavalla. Olennaista on tunnistaa ketkä suuntaavat aluekehittämistä ja miten he sen tekevät eli etsiä vastausta kysymykseen keillä on johtajuus saaristojen kehittämisessä. Johtajuus edellyttää sekä paikan että avainprosessien hyvää ymmärrystä. Paikkaperustaisten johtajien tulisi tuntea erilaiset oman alueen kehitykseen vaikuttavat tekijät; heidän tulisi kohdistaa huomio siihen, miten alueen ja sen ulkopuoliset resurssit ja osaaminen olisi mahdollista mobilisoida alueen kehitystä palvelevalla tavalla. Haastattelujen ja muun materiaalin perustella on mahdollista olettaa, että myöskään paikkaperustainen johtajuus ei ole

kehittynyt vastaamaan saaristojen kohtaamiin haasteisiin. Kuntien oletetaan ja toivotaan ottavan vahvempi johtajuus, mutta niiden omat resurssit ja osaaminen eivät useinkaan riitä laajemman toimijajoukon mobilisointiin.

Tämä raportin taustalla oleva teoria muutostoimijuudesta ja mahdollisuuksien tiloista on tiivistetty kuvaan yksi. Aluekehittäminen on mahdollisuuksien rakentamista ja tunnistamista sekä niihin tarttumista. Muutostoimijuuden kolminaisuuteen kohdistuneet empiiriset tutkimukset ovat osoittaneet, että alueiden kehityskulut rakentuvat erilaisten toimijayhdistelmien varaan. Myös mahdollisuudet ja niihin tarttumisen tavat poikkeavat toisistaan. Analysoimalla muutostoimijuutta ja mahdollisuuksien tiloja on mahdollista ymmärtää oman alueen vahvuuksia, heikkouksia ja mahdollisuuksia aiempaa syvällisemmin (ks. tarkemmin: Grillitsch, Sotarauta, ym. 2023; Sotarauta ym. 2023; Kurikka ym. 2023).

Kuva 1. Muutostoimijuuden kolminaisuus ja mahdollisuuksien tilat (Grillitsch & Sotarauta 2020; Sotarauta, Kurikka, Kolehmainen & Sopenan, 2021).



4 Suomen saaristot ja saaristopolitiikka

4.1 Saariston luonne

Luonnonmaantieteelliset olosuhteet muovaavat monin tavoin saaristoja. Saaristojen paikkasensitiivistä luonnetta ei voi ymmärtää ilman tuntumaa veden eristämän elämän haasteisiin.

”Saaristo on ristiriitojen maailma: se on samaan aikaan rauhallinen ja villi, suuri ja pieni, rikas ja köyhä, ja tämä on vaikuttanut saarilla asuvien ihmisten perinteisiin ja elämäntapaan” (Baldacchino & Pleijel 2010)

Saariston määrittelyn ytimessä on saaren käsite. ”Saari on joka puolelta veden ympäröimä mannerta pienempi maa-alue, joka voi sijaita meressä, järvessä tai joessa” (Hirvonen, ym., 2018). Royle ja Brinklow (2018, 4) määrittelevät saariston laajaksi ryhmäksi saaria. Suomen saaristolain mukaan saaristoon katsotaan kuuluviksi ”sellaiset merialueen ja sisävesistöjen saaret, joihin ei ole kiinteää tieyhteyttä sekä muut saaret ja mantereiden alueet, jotka ovat muutoin olosuhteiltaan saaristoon verrattavissa.” (Saaristolaki, 1981/494, 3§; ks. erilaisista määritelmistä, Antikainen ym., 2019).

Saariston tai edes saaren määritelmä ei kuitenkaan ole yksiselitteinen (Hirvonen, ym., 2018). Eurostat lähtee siitä, että saarella ei saa olla kiinteää tieyhteyttä, asukkaita tulee olla vähintään 50, saaren pinta-ala tulee olla vähintään 1 km² ja etäisyyden mantereesta tulee olla vähintään kilometri. Eurostatin määritelmä jättää ulkopuolelle pohjoisen Euroopan asukasluvultaan pienet saaret ja käytännössä myös järvien saaret. Suomessa ja Ruotsissa on satoja alle 50 asukkaan saaria. Yhdistyneiden Kansakuntien merioikeus lisää saaren määritelmään vuoksen ja luoden. YK:n merioikeudessa saari on luonnollisesti muodostunut maa-alue, jota ympäröi vesi, ja joka on vedenpinnan yläpuolella nousuveden aikaan (UNCLOS, 2015).

4.2 Suomen saaristot

Maa- ja metsätalousministeriön julkaisema *Suomen saaristoalueet tilastojen kertomana* esittelee Suomen saaristoalueet perusteellisesti (Rannanpää ym. 2022). Saaristoalueen laajuus Suomessa on noin 56 000 km² ja se kattaa noin 15 % Manner-Suomen pinta-alasta. Kahdeksan kuntaa on nimetty saaristokunniksi ja 40 saaristo-osakunniksi. Nimeäminen on tehty saaristolain perusteella. Suomen saaristoissa on 198 148 saarta (Rannanpää ym. 2022). Lukumääräisesti eniten saaria on Varsinais-Suomen maakunnassa. Suomen ympäristökeskus (SYKE) ja maa- ja metsätalousministeriö ovat laatineet paikkaperustaisen luokituksen saaristomaisille alueille. Saaristoalueet ja saaristoa muistuttavat manneralueet ovat:

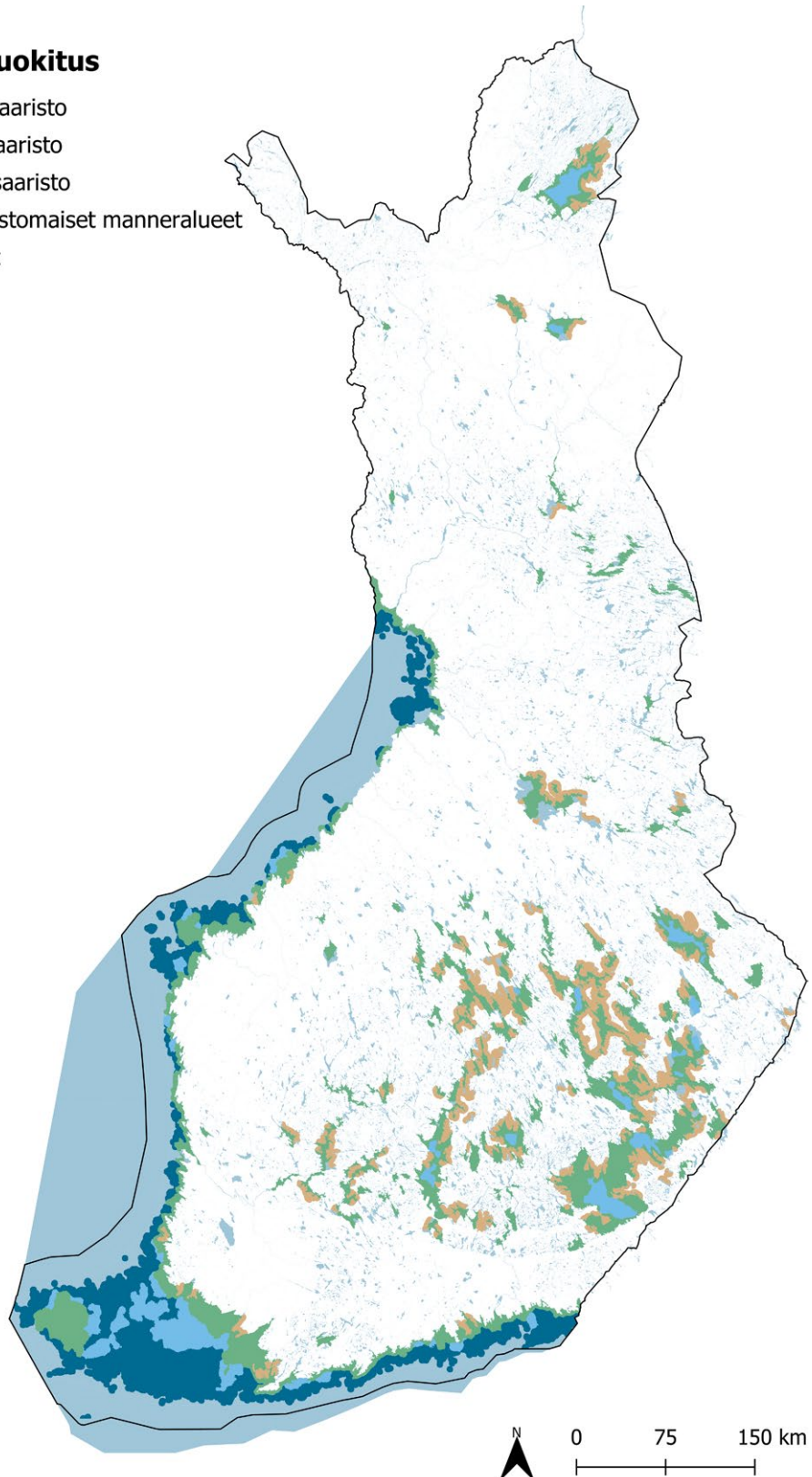
- **Sisäsaaristo:** Lähellä manneraluetta sijaitseva yhtenäinen saaristoalue. Ominaista mantereen läheisyys ja vesialueita suurempi osuus maapinta-ala. Kiinteä tieyhteys mantereelle.
 - 45 % saaristoalueesta; 69 % saarista; vuoden 2022 väestö 245 603.
- **Välisaaristo:** Sisäsaariston ulkopuolelle mantereesta pois päin ulottuva alue, jossa saarialaa on pääsääntöisesti vähintään 20 prosenttia tai saaristoon on yhteys saaristoliikenteellä (lautta, lossi tai yhteysalus). Ominaista saarten suuri määrä ja lyhyet etäisyydet saaresta toiseen. Ei yleensä kiinteää tieyhteyttä
 - 10 % saaristoalueesta; 16 % saarista; vuoden 2022 väestö 6 892
- **Ulkosaaristo:** Merialueilla sijaitseva ja sisä- ja välisaariston ulkopuolella oleva alue. Ominaista laajat vesialueet ja usein pitkät etäisyydet saarten välillä. Ei kiinteää tieyhteyttä. Esiintyy paikoittain saarten tihentymiä, joissa välimatkat saarten välillä ovat lyhyemmät
 - 22 % saaristoalueesta; 6 % saarista; vuoden 2022 väestö 1 407
- **Saaristomaiset manneralueet:** Maa-alueet ja niihin kuuluvien vesialueiden muodostama saaristomainen toimintaympäristö. Vesistöt aiheuttavat alueella rikkonaisuutta, joka vaikeuttaa saavutettavuutta
 - 23 % saaristoalueesta; 1 % saarista; vuoden 2022 väestö 74 115

(Rannanpää ym. 2022; ks. luokituksen laadinnan menetelmästä: Nurmio & Laurila, 2022)

Kuva 2. Saaristoluokitus (Rannanpää ym. 2022, 17).

Saaristoluokitus

- 1. Sisäsaaristo
- 2. Välisaaristo
- 3. Ulkosaaristo
- 4. Saaristomaiset manneralueet
- Vesistöt

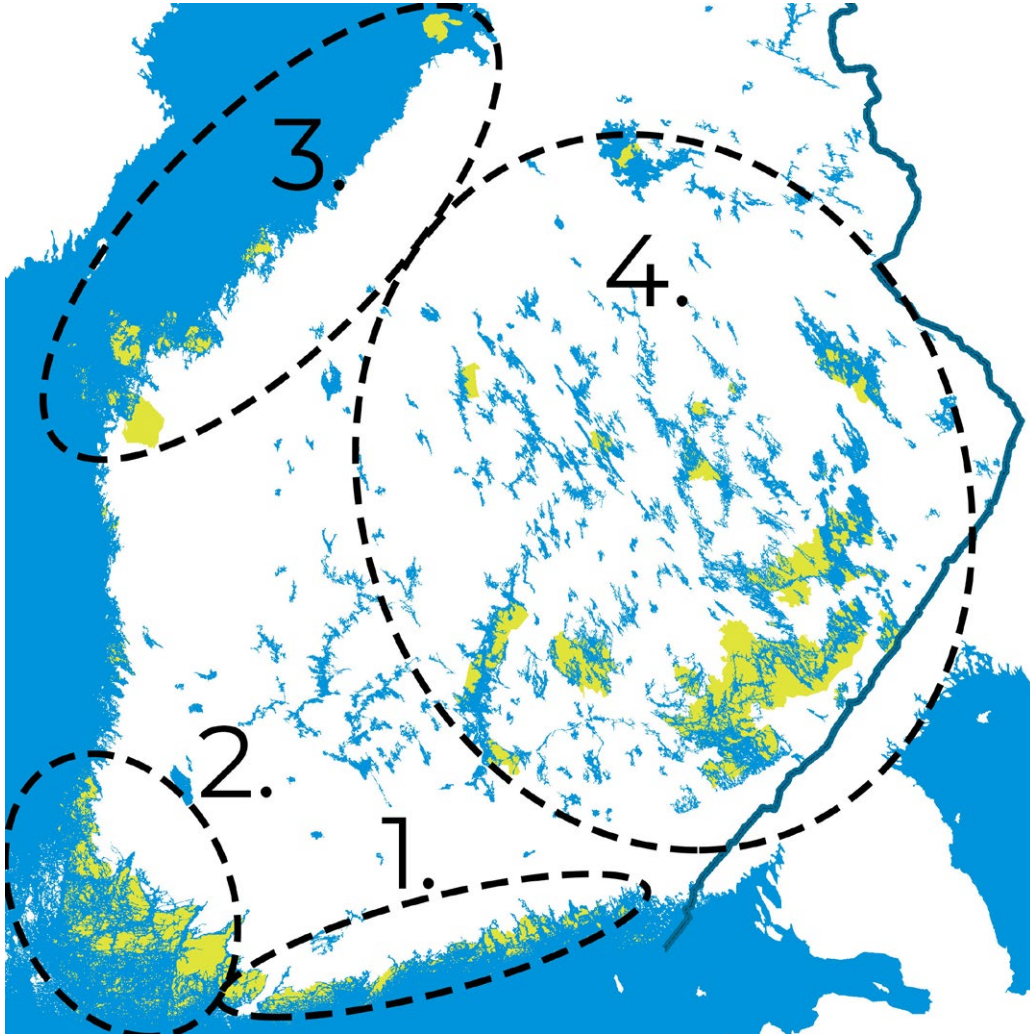


Saaristo-ohjelma jaottelee saaristoalueet neljäksi toisistaan poikkeavaksi kokonaisuudeksi:

- **Lounais-Suomen saaristo:** Luonnonmaantieteellisesti rikkonainen. Suomen saaristoista tunnetuin ja väkirikkein. Tuhansia erikokoisia saaria, joista monella on mahdollista vierailla niin lossilla, lautalla, yhteysaluksella kuin omalla autolla. Suosittu matkailukohde.
- **Suomenlahden saaristo:** Luonnonmaantieteelliseltä rakenteeltaan väljempi kuin Lounais-Suomi. Ominaista kaupunkimainen saaristoalue pääkaupunkiseudun edustalla. Itäistä osaa hallitsevat suuret selkävedet. Läntinen osa on rikkonaisempi. Useita suosittuja virkistyskohteita (Suomenlinnan Unescon maailmanperintökohde ja puolustusvoimilta vapautuneet alueet). Satamia enemmän kuin muilla saaristoalueilla.
- **Pohjanmaan saaristo:** Pinnanmuodoiltaan vaihteleva ja rantaviiva hyvin rikkonainen. Vaikeakulkuinen saaristo. Merenkurkun saaristo on Suomen ainoa luonnonperintökohde Unescon maailmanperintöluettelossa.
- **Järvi-Suomen saaristo:** Tunnusomaista runsasjärvisuus ja vaihtelevat maisemat. Maa- ja metsätalous merkittävä elinkeino. Suosittu vapaa-ajan asumisalue.

(Ihmisten saaristo... 2020, 9)

Kuva 3. Suomen neljä saaristoaluetta: 1) Suomenlahden saaristo, 2) Lounais-Suomen saaristo, 3) Pohjanmaan saaristo ja 4) Sisäsuomen saaristo (Ihmisten saaristo... 2020, 19).



4.3 Saaristopolitiikka Suomessa

Suomen saaristopolitiikka linjattiin ensimmäisen kerran saaristokomitean loppumietinnössä 1957. Se loi perustan ilman kiinteää tieyhteyttä olevat alueet kattavalle saaristo- ja rannikkopolitiikalle. (Hirvonen, ym., 2018). 2000-luvun Suomessa saaristot on tunnustettu ja tunnustettu laissa saariston kehityksen edistämisestä (saaristolaki 1981/494; saaristolaki ei koske Ahvenanmaata).

Saaristolaki velvoittaa valtion ja kunnat turvaamaan saariston kiinteän asutuksen luomalla riittävät mahdollisuudet toimeentuloon ja liikkumiseen sekä turvaamalla peruspalvelut. Lisäksi saaristolaki velvoittaa suojaamaan saariston maisemakuvaa ja luontoa ympäristöhaitoilta (Saaristolaki 1981 / 494). Saaristolain mukaan valtion toimijoiden tulisi kuulla saaristoasiain neuvottelukuntaa, jos ne aikovat vähentää työpaikkoja saaristokunnassa tai jonkin kunnan saaristoksi määritellyssä osassa (Ihmisten saaristo... 2020, 10).

Saaristo- ja vesistöalueiden ohjelman näkymä Suomen saaristojen tulevaisuuteen on tiivistetty visioksi: "Suomen saaristot ovat elinvoimaisia, saavutettavia ja luonnonläheisiä alueita, jotka tarjoavat monipuolisen ja kulttuurisesti erityisen asuin- ja toimintaympäristön. Elinvoimaiset saaristoalueet tuovat hyvinvointia koko yhteiskuntaan." (Ihmisten saaristo... 2020, 12). Vision toteuttamiseksi saaristopolitiikka rakentuu seuraavien kärkiteemojen varaan:

- **Yhteydet ja liikkuminen:** Tietoliikenne- ja puhelinyhteydet, saaristoliikenne ja veneilyyn liittyvät infrastruktuuri.
- **Asuminen, lapset ja nuoret:** Houkutteleva ja turvallinen asuinympäristö, monipaikkaisuus, paikkariippumaton työnteko.
- **Elinkeinot ja palvelut:** Peruspalvelut, maa-, metsä- ja kalatalous, moniyrittäjyys, kestävä ympärivuotinen matkailu.
- **Saaristokulttuuri:** Saaristolainen elämäntapa, kulttuuri- ja perinnemaisema (ml. rakennettu kulttuuriympäristö, saariston brändi).
- **Luonto ja ympäristö:** Saaristoympäristöt ja -vesistöt, energiantuotanto, ekologinen kestävyys.

(Ihmisten saaristo... 2020, 14).

Saaristopolitiikan kulmakivet ovat paikkaperustaisuus, yhteistyö ja verkostot, älykäs sopeutuminen ja ympäristövastuu (Ihmisten saaristo... 2020). Saaristopolitiikka rakentuu erilaisuuden tunnistamisen ja räätälöityjen ratkaisujen kehittämisen varaan. Muun aluekehittämisen tavoin saaristopolitiikka tunnistaa resursien rajallisuuden ja korostaa kumppanuuksien merkitystä kaikilla aluetasoilla. Saaristopoliittisessa ohjelmassa painotetaan niihin toimijoihin vaikuttamista, jotka päättävät saaristojen kannalta merkittävistä resursseista.

Saaristopolitiikan arviointiraportissa oletetaan Etelä- ja Länsi-Suomen saariston merkityksen kasvavan kansainvälisenä vetovoimatekijänä ja todetaan kansainvälisen yhteistyön painottuvan luontaisista syistä pohjoismaihin ja erityisesti Ruotsin suuntaan (Hirvonen, ym., 2018). Saariston kehittämisessä älykäs sopeutuminen

painottaa supistuvaan kierteeseen sopeutumista saaristolaisten ja saaristossa liikkuvien osallisuuden, turvallisuuden, sosiaaliset verkostot ja kestävä kehityksen ekologiset, sosiaaliset ja taloudelliset toimintaedellytykset huomioiden.

Petteri Orpon hallituksen hallitusohjelma (Vahva ja välittävä Suomi, 2023) nostaa saariston esille omavaraisuuden ja huoltovarmuuden, saariston elinvoimaisuuden, luonto- ja saaristomatkailun, saaristoliikenteen, saaristolain päivittämistarpeen, valuma-alueiden ravinnekuorman, ympäristönsuojelun ja kansallisen turvallisuuden näkökulmista. Hallitusohjelma korostaa saariston tarjoamien mahdollisuuksien selvittämistä, jotta olisi mahdollista luoda kannustimia maaseudulle ja saaristoon muuton edistämiseksi. Muuttunut geopoliittinen tilanne ja Suomen liittyminen NATO:n jäseneksi ovat nostaneet turvallisuuteen liittyvät kysymykset hallituksen agendalle. Samalla turvallisuus linkittyy aiempaa vahvemmin myös saaristojen tulevaisuuteen.

Parhaimmillaan visio luo jännitteen nykyhetken ja tulevaisuuden välille ja haastaa ihmiset toimimaan. Saaristopolitiikka nojaa suomalaisen aluekehittämisen yleisiin linjauksiin elinvoimaisuudesta, luonnonläheisyydestä, erilaisuuden kunnioittamisesta ja kumppanuudesta, mutta kokonaisuutena se piirtää jännitteettömän kuvan tulevaisuudesta. Saaristojen kehittämisen strategia jää konservatiiviksesi ja turvallisuushakuseksi; sen mobilisoivan voiman voi olettaa olevan suhteellisen vähäinen. Saaristopolitiikkaan liittyvät dokumentit luovat erittäin hyvän kuvan Suomen saaristojen erityispiirteistä ja tulevaisuuden haasteista sekä laadullisesti että tilastodataan nojaten.

5 Mitä muu maailma ajattelee saaristoista ja saaristopolitiikasta?

Pääotsikon avaamaan kysymykseen olisi helppo vastata lyhyesti: maailma ei ajattele saaristoja juuri lainkaan.

Saaristoja on tutkittu erittäin vähän ihmismaantieteen tai muiden ihmistieteiden näkökulmista. Tutkimus on pääosin kohdistunut saariin (Stratfordin yms. 2011, 118) ja saaristot ovat yksi vähiten tutkituista kohteista saarista kiinnostuneiden keskuudessa (Stratford, 2013). Stratford ym. (2011) toteavat, että humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä tarkastellaan pääosin saarten suhdetta mantereeseen tai mereen, mutta saarten välisen dynamiikan välinen tutkimus on jäänyt vähäiseksi. Stratfordin (2013) mukaan saaria tulisi tarkastella suhteina, jotka perustuvat yhteyksiin, liikkuvuuteen ja moninaisuuteen. Kuten Baldacchino (2018) toteaa toimittamassaan saaritutkimuksen kirjassa, suurin osa maailman saarista on osa jotain laajempaa saarten muodostamaa kokonaisuutta eli saaristoa, mutta siitä huolimatta saaristot ovat jääneet yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ”epistemologisiksi sokeiksi pisteiksi” (Baldacchino 2018, xxviii).

Saaristojen saama vähäinen huomio johtunee niiden suhteellisen pienestä taloudellisesta roolista kansakuntien kehityksessä. Aluetutkimuksessakin huomio on suurelta osin kohdistunut suureen ja näkyvään saaristojen kaltaisten alueiden jäädessä katveeseen ja kohinaksi regressiomallien residuaaleihin. Saaristovaltiot toki nousevat esille mediassa ja tutkimuskirjallisuudessa (esim. Kiribati, Marshall Islands, Malediviit ja Tuvalu) merenpinnan nousun aiheuttamien haasteiden vuoksi. Iso-Britannia, Japani ja Indonesia ovat saari- tai saaristovaltioita, mutta niitä ei varsinaisesti ajatella saaristoina niiden suuren mittakaavan vuoksi (ks. enemmän saarista ja niiden muodostamista kokonaisuuksista Baldacchino, 2018).

Euroopassa eniten saaria on Ruotsissa (267 570), Norjassa (239 057) ja Suomessa (198 148) sekä Venäjän Euroopan puoleisessa osassa (Rannanpää, 2022). Pohjoismaissa saaria on poikkeuksellisen paljon myös järvissä ja joissa. Saaristaan tunnetussa Välimeressä saaria on muutama tuhat, mutta Välimeren saaret ovat asukasluvultaan merkittävästi suurempia kuin pohjoisen saaret (Antikainen ym., 2019).

Euroopan maista saaristopolitiikkaa esiintyy strategisena (valtion johtamana) vain Suomessa ja Kroatiaassa. Molemmissa maissa on saaristolaki, ja saariston erityisasema on määritelty perustuslaissa. Strategista saaristokehittämistä on aluetasolla myös Skotlannissa (ml. saaristolaki) sekä Italian, Espanjan ja Portugalin suurimmilla saarilla. Muilla saaristoilla mailla on joitakin saariston kehittämistoimia joko valtion tasolla (Irlanti, Viro, Kreikka ja Italian pienet saaret) tai aluetasolla (Ruotsi, Tanska, Hollanti ja Italian pienet saaret) (ks. tarkemmin Antikainen ym., 2019).

Emme tarkastele kattavasti saaristoisten maiden politiikkojen sisältöjä tai hallintamekanismeja, mutta nostamme esille pohjoisten saaristojen kehittämisen visioita, tavoitteita ja painopisteitä tavoitteena katsoa millaisen näkymän saaristopolitiikat avaavat saaristojen tulevaisuuteen.

5.1 Skotlanti

Skotlanti koostuu manneralueesta ja yli 790 saaresta, joista suuri osa kuuluu Orkney-saariin tai Hebridien ja Shetlannin saariryhmiin. Vain 93 saarella on asutusta; niillä asuu noin 103 000 ihmistä, mikä on noin 2 % Skotlannin väestöstä. Skotlannin rannikkosaarista suurimmat ovat Hebridien saaristossa sijaitsevat Lewis ja Harris. Skotlannissa saareksi määritellään luonnollisesti muodostunut maa-alue, joka on (a) joka puolelta meren ympäröimä ja (b) vedenpinnan yläpuolella nousuveden aikaan (Antikainen ym., 2019).

Skotlannin saaristopolitiikka perustuu vuonna 2018 säädettyyn saaristolakiin. Se velvoittaa Skotlannin hallituksen ja viranomaiset ottamaan huomioon saarten erityispiirteet ja tarpeet päätöksenteossa ja palvelujen suunnittelussa. Skotlannin saaristopolitiikka on osa Skotlannin aluekehityspolitiikkaa ja sen tavoitteena on parantaa Skotlannin saariyhteisöjen elinolosuhteita ja auttaa saaria vastaamaan tulevaisuuden haasteisiin. Skotlannin hallitus pitää tärkeänä sen varmistamista, että saaret ovat tulevaisuudessakin olennainen osa Skotlannin identiteettiä, kulttuuria ja yhteiskuntaa. Skotlannin saaristopolitiikassa suurimmiksi haasteiksi tunnistetaan väestön väheneminen, elinkeinojen heikkeneminen, liikenneyhteyksien puutteellisuus ja ilmastonmuutoksen vaikutukset.

Skotlannin saaristojen kehittämiseen liittyvissä dokumenteissa ei esitetä visiota saaristojen tulevaisuudesta, mutta Suomen tavoin Skotlannin saaristopolitiikan ydinajatuksena on vahvistaa saarten elinvoimaisuutta tunnistamalla niiden erilaisuus, tukemalla kestävää kehitystä ja antamalla saarten asukkaille mahdollisuus osallistua kehittämissuunnitteluun. Kehittämissuunnitelma perustuu integroituun, paikka-perusteiseen ja kokonaisvaltaiseen lähestymistapaan tavoitteena ottaa huomioon

taloudelliset, sosiaaliset ja ympäristönäkökohdat (National Islands Plan, 2019). 'National Islands Plan' esittelee seuraavat strategiset tavoitteet, jotka perustuvat saaristolakiin:

1. Väestön vähenemiseen pysäyttäminen ja terveen ja tasapainoisen väestöprofiilin varmistaminen (esimerkiksi 50 000 punnan kannustimen tarjoaminen nuorille ja perheille, jotka haluavat jäädä saarille tai muuttaa saarille)
2. Liikennepalvelujen kehittäminen
3. Asuinolosuhteiden parantaminen
4. Polttoaineiden saatavuuden parantaminen
5. Digitaalisten yhteyksien parantaminen
6. Terveys- ja sosiaalipalvelujen kehittäminen
7. Ympäristön tilan kehittäminen ja bioturvallisuuteen panostaminen
8. Ilmastonmuutoksen hillitseminen ja siihen sopeutuminen
9. Puhtaan, kohtuuhintaisen ja varman energiansaannin turvaaminen
10. Erilaisten saariyhteisöjen voimaannuttaminen
11. Taiteen, kulttuurin ja kielten tukeminen
12. Elinikäisen oppimisen edellytysten luominen
13. Kansallisen saaristosuunnitelman tehokkaan toteutumisen varmistaminen

(National Islands Plan, 2019)

Skotlanti on tunnistanut saartensa luonteen ja keskeiset haasteet muttei ole kyennyt piirtämään varsinaista visiota niiden tulevaisuudesta. Kehittämisessä korostetaan kokonaisvaltaisesti tulevaisuuden kannalta tärkeitä asioita, mutta kehittämisen kärki ei erotu. Skotlannin saaristopolitiikkaa on myös kritisoitu keskitetyksi ja byrokraattiseksi (Antikainen ym., 2019). Se ei ole hyvistä tavoitteistaan huolimatta kyennyt edistämään saaristosuunnitelmassa esitettyjä tavoitteita toivotulla tavalla (Kuusisto & Leppänen, 2019).

5.2 Irlanti

Irlannissa saareksi määritellään sellainen maa-ala, jonka vuorovesi eristää päivittäin, ja jota ei ole yhdistetty mantereeseen sillalla (Antikainen ym. 2019). Irlannissa on 23 saarta, joilla asuu vajaa 3000 asukasta matkailijoiden määrän noustessa noin 300 000 vuosittain.

Irlannin saaristopolitiikan (2023–2033) tavoitteena on varmistaa, että saarilla on tulevaisuudessakin kestäviä ja elinvoimaisia yhteisöjä, ja että saarelaiset ja matkailijat voivat jatkossakin kokea ja arvostaa ympäristön kannalta kestäväällä tavalla saarten ainutlaatuista kulttuuria, kulttuuriperintöä ja ympäristön rikkautta (Our living islands, 2023). Saaristopolitiikan ytimeen on nostettu seuraavat teemat:

- **Saarten väestömäärän elvyttäminen.** Tavoitteena on pysäyttää väestön väheneminen ja luoda yhteistyössä saariyhteisöjen kanssa olosuhteet, jotka kannustavat nuoria jäämään saarille tai muuttamaan sinne asumaan, työskentelemään ja perustamaan perheitä. Saarten saavutettavuus ja liikennepalvelut sekä saarten infrastruktuuri nostetaan esille.
- **Saarten taloudellisen perustan monipuolistaminen.** Tavoitteena on, että saaret hyödyntävät omia vahvuuksiaan, diversifioituvat uusille aloille ja tarttuvat uusiin mahdollisuuksiin. Verkottunut työ, matkailu, kulttuuri ja kulttuuriperintö, maatalouselintarvikkeet, meritalous, muotoilu ja käsityö, audiovisuaalinen teollisuus, uusiutuva energia ja sosiaalinen yrittäjyys nostetaan esille.
- **Terveysten ja hyvinvoinnin parantaminen.** Tavoitteena on varmistaa, että saariyhteisöillä on hyvät mahdollisuudet saada terveydenhuolto-, hätä- ja ympäristöjätepalveluja.
- **Saariyhteisöjen voimaannuttaminen.** Tavoitteena on antaa kaikille saariyhteisöille mahdollisuus saavuttaa täysi potentiaalinsa luomalla yhteinen käsitys omista tarpeistaan ja mahdollisuuksistaan sekä osallistumalla ja vaikuttamalla tulevaisuuteensa vaikuttaviin päätöksiin.
- **Älykkäiden ja kestävien tulevaisuuksien rakentaminen.** Tavoitteena on hyödyntää saariyhteisöjen omia innovaatiota, tietämystä ja joustavuutta sekä auttaa niitä käyttämään ympäröiviä luonnonvaroja. Tavoitteena on myös hyödyntää teknologian kehitys panostamalla vihreään energiaan ja älykkäisiin saariin. Myös biologinen monimuotoisuus halutaan turvata ja luontoa suojella.

(Our living islands, 2023)

Skotlannin tavoin Irlanti on tunnistanut kokonaisvaltaisesti saarten tulevaisuuden elementit, mutta dokumentit eivät nosta esille terävää visiota niiden tulevaisuudesta.

5.3 Ruotsi

Ruotsissa on noin 267 000 saarta, joista 38 % sijaitsee rannikoilla ja 62 % sisävesissä. Ruotsin saaristo on noin 3 % maan maapinta-alasta (Antikainen ym., 2019). Ruotsissa on yli 500 asuttua saarta, joilla ei ole siltayhteyttä mantereelle.

Useimmat asutut saaret, joilla ei ole yhteyttä mantereeseen, sijaitsevat merivesillä. Tukholman ja Västra Götalandin lääneissä on paljon saaria sekä meri- että sisävesillä. Tämä yhdistettynä suurten kaupunkien läheisyyteen on johtanut siihen, että saarilla on suhteellisen paljon asukkaita. Vuosina 2010–2020 asuttujen saarten (ei kiinteää yhteyttä mantereelle) määrä on vähentynyt 37 saarella, mutta saarten asukasmäärä on kasvanut lähes 4 000 hengellä. Vuoden 2020 lopussa Västra Götanmaan läänin väestöstä lähes 20 000 asui saarilla. Hieman vajaa puolet asutuista saarista sijaitsee Tukholman läänissä (93 000 boende, 2022). Tukholman saaristo on Ruotsin suurin saaristo. Se kattaa noin 30 000 saarta ja luotoa Tukholmasta itään Ahvenanmerelle saakka (93 000 boende, 2022).

Ruotsin saaristoja koskeva visio painottaa saaristojen luonto-, kulttuuri- ja elämysarvojen suojelemista ja kehittämistä sekä niiden kestävän ja vauraan tulevaisuuden varmistamista (Vision 2030). Toimintapolitiisissa asiakirjoissa esitetään 13 strategista tavoitetta ja erilaisia toimia vision saavuttamiseksi. Näitä ovat veden laadun parantaminen, suojelualueiden lisääminen, etätyön tukeminen ja kannustimien tarjoaminen nuorille ja perheille, jotta ne pysyisivät saarilla tai muuttaisivat saarille. Toimintapolitiisissa asiakirjoissa korostetaan, että saariyhteisöt ja muut sidosryhmät on otettava mukaan politiikan täytäntöönpanoon.

Ruotsissa saaristopolitiikka on maakuntien vastuulla eikä keskitettyä kansallisen tason saaristopolitiikkaa ole laadittu. Saaristopolitiikka on näin liitetty osaksi laajempaa maakuntavetoista aluekehityssuunnittelua. Kehittämishankkeita rahoitetaan erityisesti Ruotsin maaseutuohjelmasta. Maakuntapohjainen kehittämissmalli korostaa alhaalta ylöspäin tapahtuvaa kehittämistä ja saaristojen alueellisten piirteiden parempaa huomioimista. Saaristoon liittyvissä hankkeissa on usein mukana joko alueellinen saaristojärjestö tai Ruotsin valtakunnallinen saaristojärjestö Skärgårdarnas Riksförbund, joka on alueellisten saarijärjestöjen liittouma (Antikainen ym. 2019). Antikaisen ym. (2019, 82) mukaan maakuntavetoista saaristopolitiikkaa on kritisoitu liiallisesta hajautuneisuudesta.

Tukholman saariston visiossa 2030 korostetaan esteetöntä ja kestävästä saaristoympäristöstä nykyisille ja tuleville sukupolville. Suunnitelma painottaa yhteistä vastuuta laajan ja urbaanin virkistysalueen säilyttämisestä ja kehittämisestä. Se nähdään erittäin tärkeänä voimavarana paikallisille ja muualta Ruotsista ja maailmasta tuleville matkailijoille.

5.4 Tanska

Tanska on merivaltio, jossa yhdeltäkään paikkakunnalta ei ole yli 52 km merelle. Tanskassa on 406 saarta, mutta vain 78 niistä on asuttuja. Tanskassa ei ole erillistä saaristostrategiaa tai -politiikkaa. Yhtäältä saariston kehittäminen on Ruotsin tavoin osa laajempaa maakuntavetoista aluekehityspolitiikkaa ja toisaalta saaristo- ja muiden alueiden asioita hoitavat kunkin alan sektoriministeriöt (Antikainen, 2019, 84–85). Saarten kansallisessa markkinoinnissa korostetaan luontoelämyksiä, jännittävää kulttuurihistoriaa sekä lämpimiä ja ystävällisiä saaristolaisia.

Bornholm ja Samsø valittiin EU:n kestävimiksi saariksi vuonna 2020 (EU palkitsee saaret, jotka ovat eturintamassa uusiutuvan energian tuotannossa ja kestävässä kehityksessä ja joihin paikallinen yhteisö osallistuu). Bornholmin vision nimi on 'Bright Green Island', ja sen mukaan saari tavoittelee CO₂-neutraaliutta vuoteen 2025 mennessä sekä päästöttömyyttä vuoteen 2035 mennessä. Aurinko- ja tuulivoimalaitosten kehittäminen on strategioiden ytimessä.

”Me Bornholmin asukkaat haluamme olla kestävä ja ilmastoystävällinen saariyhteisö vuoteen 2035 mennessä. Uskomme, että saaremmen kestävä tulevaisuus edellyttää, että käytämme ja suojelemme yhteisiä luonnonvarojamme viisaasti ja kestävästi” (Bornholm Bright Green Island, ks. Christensen ym. 2021).

Bornholmin strategiset tavoitteet on sidottu YK:n 17 kestävän kehityksen tavoitteeseen ja kahdeksaan teemaan:

- **Liiketoiminta:** Kestävydestä hyvää liiketoimintaa
- **Faktapohjainen kestävä kehitys:** Dokumentoidaan ja seurataan vihreää siirtymää
- **Hiilineutraalius:** Tavoite on olla ilmastomyönteinen malliyhteisö vuonna 2025 (100 % CO₂-neutraali energiantuotanto, 2032: Kaikki Bornholmin jätteet käsitellään resursseina, 2035: 0-päästöinen yhteiskunta)
- **Liikkuvuus:** Ympäristöystävällisyys, kaikki maaliikennevälineet on tehtävä vihreiksi.
- **Asuminen:** Kestävästä asumisesta tulee osa kulttuuri-identiteettiä.
- **Elintarvikkeet:** Olla edelläkävijä tanskalaisten kestävien elintarviketuotteiden alalla.
- **Luonto:** Tehdä luonnonvarojen suojelusta elintärkeää kaikkien toimenpiteiden osalta.
- **Osallisuus:** Varmistetaan, että kaikki Bornholmin asukkaat ovat osa Bright Green Islandia.

(Bornholm Bright Green Island, ks. Christensen ym. 2021)

Samsøen saari linjaa olevansa tulevaisuudessa täysin omavarainen. Se käyttää 11 tuulivoimalan tuottamaa uusiutuvaa energiaa paikallisen elämän pyörittämiseen. Kehittämisessä korostetaan 'ihanaa' saarta, jossa voi tehdä kävelyretkiä, nähdä historiallisia linnoja, viikinkien historiaa ja syödä Tanskan parhaita perunoita. Seelanti nostaa esille pohjoisen linnat ja kalastajakylät ja lännen viikinkiaarten sekä etelän dramaattisen luonnon.

Tanska ei varsinaisesti ajattele saaria tai saaristoja, mutta meri on kansallinen kehittämisen ytimessä. Tanskan kansallinen merenkulustrategia korostaa, että merenkulun tulee jatkossakin olla talouden kasvumoottori. Automaatio ja digitaalisuus nostetaan esille. Tanskan on strategian mukaan vakiinnutettava asemansa ja markkinoitava itseään kansainvälisesti tunnustettuna merenkulkualan testikeskuksena, jossa tutkimus ja kehitys kulkevat käsi kädessä tuotteiden, palvelujen ja järjestelmien kehittämisen kanssa (Maritime Denmark... 2018).

Tanskan merisuunnitelmassa tavoitteena on, että 10 prosenttia merialueista on tiukasti suojeltuja ja 20 prosenttia suojeltuja merialueita. Meriympäristösuunnitelma on ekosysteemipohjainen. Tavoitteena on rakentaa merituulipuistojen, kalastuksen ja biologisen monimuotoisuuden rinnakkaiselo (Maritime Denmark... 2018). Vihreää sähköä ja lämpöä koskevalla ilmastopimuksella varmistetaan puitteet aurinko- ja tuulienergian tuotannon nelinkertaistamiselle vuoteen 2030 mennessä sekä mahdollisuus merituulivoiman viisinkertaistamiseen.

5.5 Norja

Norjassa on Antikaisen ym. (2019) mukaan 239 057 saarta, joista 327 saarella on asukkaita mutta ei kiinteää tieyhteyttä mantereelle. Ilman kiinteää tieyhteyttä olevilla saarilla on noin 70 000 asukasta. Norjalle on tyypillistä pienten saarten ryppäät pitkin rantaviivaa. Norjassa on suhteellisen paljon sillalla tai tunnelilla mantereeseen yhdistettyjä vakituisesti asuttuja saaria (Antikainen, 2019).

Norjassa ei ole erillistä saaristopolitiikkaa. Saaret ovat osa aluekehittämispoliitikkaa, josta vastaa paikallishallinto- ja modernisaatioministeriö (Kommunal- og moderniserings-departementet). Norjassa ei ole erillistä saarijärjestöä tai muuta saaristolaisten asioita ajavaa etujärjestöä. Kiinteän silta- tai tunneliyhteyden rakentaminen mantereelle sekä lentoyhteydet pienille lentoasemille on yleensä yksi tärkeimmistä tärkeä saaristopoliittisista kysymyksistä Norjassa. Pohjoiset alueet sekä vuoristoseudut nousevat saaristoja merkittävämpinä aluepoliittisina teemoina. Ne ovat hankalammin saavutettavia, kehittymättömämpiä ja köyhempiä kuin rannikko- ja saaristoalueet. Itse asiassa Norjan rannikkoseutu on rikasta, sillä Norjan vientituotteista suuri osa (kala, öljy ja niihin liittyvä pienteollisuus) sijaitsevat rannikolla ja saaristossa (Antikainen 2019, 83).

5.6 Yhteenveto

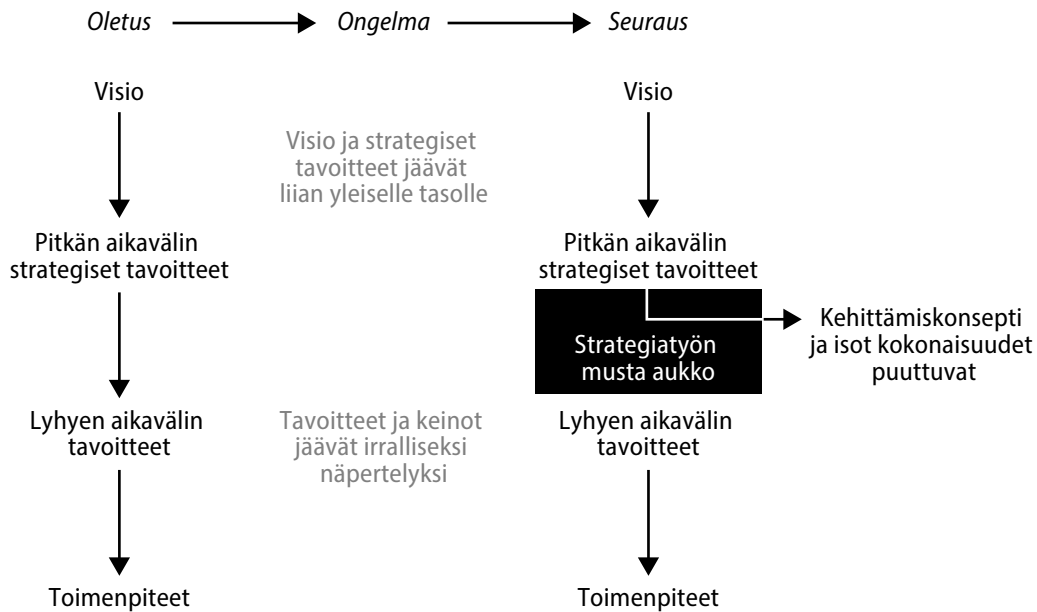
Norja ja Tanska ajattelevat merta ja siihen liittyviä elinkeinoja ja vain välillisesti saaria. Skotlanti ajattelee kokonaisvaltaisesti saaria ja korostaa niiden merkitystä erityisesti skotlantilaisen identiteetin näkökulmasta. Highlands and Islands on tärkeä osa skotlantilaisuutta. Ruotsi luottaa alueiden omaan ajatteluun, jossa painotuu suurten kaupunkien läheinen saaristo. Kaikkien pikaisesti tarkasteltujen maiden saaristopolitiikat painottavat elinvoiman vahvistamisen tärkeyttä ja kestävä kehitystä. Jokaisen maan tavoitteena on rakentaa sellaisia paikkasidonnaisia mahdollisuuksien tiloja, jotka mahdollistavat saarilla asumisen tulevaisuudessakin. Saaristojen ainutlaatuisuus, kestävä kehitys, uudet energiamuodot, kulttuurihistorialliset arvot, turismi ja elämykset nousevat esille kaikissa maissa.

Yksinkertaistaen on mahdollista todeta, että pohjoisessa Euroopassa saaristojen tulevaisuuden uskotaan rakentuvan omaehtoisuuden ja osallistumisen, luonnon- ja kulttuurihistoriallisten arvojen, uusien energiamuotojen ja turismin varaan. Kaikissa dokumenteissa yleisen tason linjausten ja tarvittavien toimenpiteiden väliin jää strategisen konseptin kokoinen aukko. Kehittämissuunnitelmat eivät synnytä erityistä jännitettä tulevaisuuden ja nykyhetken väliin. Saaristojen suurin haaste on se sama, jonka niin monenlaiset alueet monissa maissa ovat kohdanneet: miten hyvät ajatukset saadaan toteutettua, miten vältetään strategiatyön musta aukko?

Aluekehittämisessä visiot ja strategiset tavoitteet jäävät usein niin yleiselle tasolle, että ne eivät synnytä riittävästi jännitettä nykyhetken ja tulevaisuuden välille tai niistä on vaikea hahmottaa miten vision ja strategisten tavoitteiden tulisi ohjata toimintaa. Usein päädytään rahoittamaan niitä projekteja, jotka ovat poliittisesti² mahdollisia, ja joista on mahdollista tehdä päätös. Jos isoista hankkeista ei päästä yksimielisyyteen, ja jos jokaisen organisaation tai kunnan on saatava oma projektinsa, yhteistyötä edellyttävät isot hankkeet pirstoutuvat useiksi pieniksi projekteiksi vailla yhteyttä toisiinsa ja kehittämissuunnitelmiin. Hyvät ajatukset valuvat strategiatyön mustaan aukkoon, jolloin kehittämiskonseptit jäävät ohuiksi ja isoja kehittämiskokonaisuuksia ei saada aikaiseksi (ks. Linnamaa & Sotarauta 2000; ks. myös Nieth ym. 2018 Nieth, 2019).

2 Poliittinen ei tässä tarkoita vain puoluepolitiikkaa, vaan laajemmin monien tavoitteiden yhteensovittamista.

Kuva 4. Strategiatyön musta aukko (Linnamaa & Sotarauta 2000).



Sotarautaa ja Lähtenmäkeä (2001) soveltaen mustan aukon syntyyn vaikuttavat seuraavat tekijät: (1) kehittämisen resurssit ei tunnista riittävän tarkasti eikä niitä osata hyödyntää. (2) Isoja kokonaisuuksia ei edes yritetä suunnitella ja toteuttaa toimijoiden vastustuksen pelossa. (3) Avaintoimijoiden kompetensien kehittämiseen ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota. (4) Kehittäjät uskovat liikaa 'vision ja strategioiden voimaan', jolloin strategian toteuttamisessa tarvittavan osaamisen, vallan ja resurssien mobilisointiin ja koordinointiin ei panosteta riittävästi. Strategiatyön mustan aukon välttäminen edellyttää systemaattista muutostoimijuuteen panostamista (ks. luku 3).

6 Viisi skenaariota saaristojen tulevaisuudesta

6.1 Skenaarioiden lähtökohta

Esittämämme tulevaisuuden näkymät ovat tutkimustiedon ja tätä raporttia varten kerätyn materiaalin varaan rakentuvia älyllisiä ajatusleikkejä mahdollisista kehityskuluista. Emme tiedä millaiseksi saaristojen tulevaisuus muodostuu, mutta uskomme viiden skenaarion tarjoavan mahdollisuuden keskustella niin toivotuista, pelätyistä kuin kuviteltavissa olevistakin tulevaisuuksista.

Skenaariot eivät ole toisensa poissulkevia vaan limittyneitä. Jokaisen yksittäisen skenaarion elementtejä voi löytää myös muista skenaarioista ja yksittäinen skenaario voi toteutua pienempänä pitoisuutena toisen skenaarion kuvaamassa maailmassa. Esittämämme tulevaisuuden näkymät eivät ole absoluuttisia vaan suhteellisia. Joiltain osin ja joissain osissa saaristoja ne saattavat kaikkikin olla toteutumassa jossain muodossa.

Suomen saaristoalueiden viisi skenaariota ovat saaristo elämyksinä, saaristo elämäntapana, saaristo turvana ja saaristo erämaana sekä näiden neljän yhdistelmänä syntyvä saaristo pisteinä. Jokainen skenaario nostaa esille jonkin kärkiteeman, jonka läpi tarkastellaan yhtä mahdollista kehityskulkua kerrallaan. Skenaariot koskettavat niin meri- kuin järviolueita.

Kuva 5. Suomen saaristojen skenaariot 2045.



Kaikki skenaariot lähtevät siitä Baldacchinon (2020) ajatuksesta, että saarten ja saaristojen ei ole mahdollista generoida suotuisaa kehitystä vain paikallisten ja alueellisten resurssien ja osaamisen varassa (endogeeninen kehitys). Saaret ja saaristot ovat tiukasti sidoksissa muun Suomen kehitykseen ja maailman menoon laajemmin. Vaikka näin on, on kuitenkin vaikea nähdä saaristojen ottavan merkittäviä askelia tulevaisuuteen ilman paikallista ja alueellista aktiivisuutta.

Suomen saaristojen skenaarioiden taustalla oleva yleisen tason pelikenttä on vuonna 2024 mahdollista tiivistää seuraavasti:

- Saaristolaki on saaristojen kehittämisen institutionaalinen peruskivi ja saaristoasiain neuvottelukunta avaintoimija kansallisella tasolla.
- Saaristopoliittinen ohjelma suuntaa ajattelua mutta ei yksin takaa osaamisen ja resurssien mobilisointia ja koordinoitua.
- Saaristojen asema kansallisessa päätöksenteossa ei ole vahva. Niiden neuvotteluasema on heikko.
- Saaristot ovat institutionaalisesti ohuita ja niiden kehittämiskapasiteetti on alhainen; taloudelliset ja inhimilliset resurssit ovat vähäiset.
- Ilmastonmuutos vaikuttaa saaristojen tulevaisuuteen vaikeasti ennakoitavilla tavoilla.
- Turvallisuuteen liittyvät kysymykset nostavat meren saaristot aiempaa vahvemmin kansalliselle agendalle.
- Saavutettavuuden (perusinfrastruktuuri ja tietoliikenneyhteydet) merkitys on keskeinen.
- Monipaikkaisuus nousee osaksi saaristojen arkea.
- Merituulivoimaloiden sijoittuminen tulee vaikuttamaan muihin toimintoihin.

Pelikenttä luo kehittämisen puitteet; se avaa mahdollisuuksia ja asettaa rajoitteita. Saariston toimijoiden on sen puitteissa mahdollista generoida useita erilaisia kehityspolkuja. Arkösundin saariston (Ruotsi) strategiaraportti tiivistää hyvin saaristojen kehityspolkujen rakentamisen yleiset lähtökohdat:

- *Luonto* on saariston vetovoiman perusta. Sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä kehitys on perusta sille, että ihminen ja luonto voivat yhdessä muodostaa elinvoimaisen saariston.
- Vaikka luonto on etusijalla, ilman saaristojen *perusinfrastruktuurin* ylläpitoa ja kehittämistä saaristo ei voi olla elinvoimainen pitkällä aikavälillä.
- Ilman *strategista kehittämistä* (visiota tulevasta ja selkeitä tavoitteita) on vaikea synnyttää sellaista sitoutunutta kehittämistoimintaa, joka avaisi uusia kehityspolkuja mutta ottaisi huomioon saariston ainutlaatuisen luonteen.

- Saariston *avaintoimijat* on *mobilisoitava* ja yhdessä löydettävä osuvat strategiat ja kohderyhmät.
- Sekä saariston asukkaat että matkailijat³ kaipaavat *parempia palveluja* ja enemmän *ympärivuotisia toimintoja*. Palvelujen kehittämiseen tähtäviä innovaatioprosesseja olisi tehostettava ja systematisoitava. Ilman ammattimaista otetta palvelujen ei voi olettaa kehittyvän.

(A Future Analysis... 2020, 22).

6.2 Saaristo elämyksinä vuodesta 2045 nähtynä

Vuonna 2045 elämyspalvelut ovat saaristojen tärkein elinkeino. Lounais-Suomen ja Suomenlahden saaristoissa on useita ympärivuotisia palveluja tarjoavia saaristomaailmoja ja niille alihankintana palveluja myyviä pieniä yrityksiä. Järvi-Suomessa on yksi suuri vastaavan konseptin varassa toimiva järvimaailma, mutta niin kehittämisen kuin markkinoinninkin kärkeen on nostettu järvet eikä saaristo. Pohjanmaan saaristossa elämyspalvelujen tarjonta on pienimuotoisempaa kuin etelän saaristoissa.

Saaristojen kehitys on viimeisen 20 vuoden aikana hyötynyt Suomen talouden suhteellisen suotuisasta suhdanteesta ja ihmisten kasvaneesta valmiudesta maksaa merkityksellisistä kokemuksista. Lapin ja joidenkin kaupunkien elämystalouden innoittamana myös saaristoissa heräsi 2020-luvun puolen välin paikkeilla kiinnostus elämystalouden tarjoamiin mahdollisuuksiin. Kiinnostuksen heräämistä vauhditti perinteisten elinkeinojen hidas hiipuminen. Saaristojen kehittäjät kaivoivat esille elämystalouden perusajatukset ja nostivat keskusteluun sen, että palvelun hintaa ratkaisevampaa on aitojen ja ainutlaatuisten elämysten ja muistojen mahdollistaminen (Pine II & Gilmore, 1999; Jensen 2001). Elämystalouteen panostaminen nosti

3 Tilastokeskuksen mukaan matkailijalla tarkoitetaan ”yöpyvää matkailijaa, joka viettää vähintään yhden yön matkan kohteessa joko maksullisessa tai maksuttomassa majoituksessa” (Tilastokeskus, 2023). Käytämme yksinkertaisuuden vuoksi termiä matkailija viittaamaan kaikkiin saaristoissa vapaa-ajan, työn tai muun syyn vuoksi matkaileviin henkilöihin.

väli- ja ulkosaaristojen väestön lievään kasvuun. Sisäsaariston väestönkehitys kääntyi nopeaan kasvuun aktiivisen markkinointiviestinnän ja lisääntyneen tarjonnan seurauksena.

Saaristoissa oli aiemmin tuhadeltu ajatukselle myydä eristyneisyyttä, tuulta ja sadetta elämyksinä. Heinäkuussa voisi olla joitain myytävää, mutta sillä ei elä koko vuotta, sanoivat kriitikot. Elämystaloudessa on nimenomaan kysymys jostain erikoisesta mutta oikein paketoituna, vastasivat elämystalousaktivistit. Eskapismi, esteettisyys, viihde ja mahdollisuus oppia ovat elämystalouden pilarit, mutta ne eivät toteudu ilman ammattitaitoisesti toteutettuja palvelupaketteja, saaristolaisille vakuutettiin ja muistutettiin, että Lapin matkailussa on sovellettu elämystalouden ajatuksia 1990-luvulta alkaen. Lapin kokemuksia analysoitiin ja opittiin, että elämystalouden kehittäminen on Lapissa perustunut yksilöllisyyteen, aitouteen, tarinaan, moniaistisuuteen, kontrasteihin ja vuorovaikutukseen. Lisäksi elämysten tuottamisessa on painotettu vuorovaikutteisuutta ja yllätyksellisyyttä (Tarssanen, 2009).

Siirtyminen elämystalouteen ei saaristoissa ollut helppoa. Psykologinen konservatiivisuus hidasti kehitystä. Perinteinen ajattelumalli saaristojen olevan olemassa vain saaristolaisia itseään varten oli edelleen vahvaa. Tutkijat väittelivät siitä, onko kysymys saaristoluonnon eksistentiaalisen itseisarvon suojelemisesta vai eksistentiaalisesta itsekkyydestä. Matkailijat oltiin valmiita hyväksymään kesäsesongin ajan, jotta astetta laajemmat peruspalvelut kyettiin ylläpitämään paikkakunnalla ympäri vuoden. Elämystalouden mahdollisuuksiin tarttumista hidasti myös maanomistuksen pirstoutuneisuus ja maanomistajien haluttomuus etsiä yhdessä uusia liiketoimintamahdollisuuksia tai mahdollistaa yrittäjien toiminta. Monissa paikoissa satamien ja veneily- ja muiden elämystalouden kannalta keskeisten palvelujen kehitys oli tahmeaa.

Uusia liiketoimintamalleja onnistuneesti rakentaneet yrittäjät alkoivat 2020-luvun lopulla herättää saaristolaisissa sekä kateutta että piilotettua ihailua. He olivat valmiita esittelemään palvelukonseptejaan niin kehittämisseminaareissa kuin mediassakin. He osoittivat omalla esimerkillään, että sopivilla palvelukonsepteilla on mahdollista luoda kysyntää sekä kesäsesongilla että sen ulkopuolella.

Kateus alkoi vähitellen kääntyä uteliaisuudeksi. Saaristolaisten perinteisesti kunnioittamat itsellisyys ja yritteliäisyys olivat hyvä kasvualusta uteliaisuuden heräämiselle – josko elämystalous sittenkin saattaisi lisätä yhden mahdollisen tulonlähteen aiempien rinnalle. Ajatus monien erilaisten tulonlähteiden yhdistämisestä ei ollut saaristoissa vieras. Ongelmana oli edelleen suhteellisen vähäinen tulevaisuuteen

suuntautuva yhteistyö palvelujen tarjoajien, kuntien, yliopistojen ja valtion kesken. Kehittäminen perustui pienten askelten politiikkaan ja pääosin saaristoissa jatkettiin kuten ennenkin.

Mediassa usein esille nostetut havainnot saaristolaisten psykologisesta konservatiivisuudesta ja saaristojen lukkiutumisesta menneisyyteen ärsyttivät saaristolaisia. Myös Lapin käyttäminen verrokkina ärsytti. Ärsytys alkoi kääntyä hitaasti näytämisen haluksi. Julkisen keskustelun laajentuessa kunnat aktivoituivat ja myös maakuntaliitot lähtivät mukaan uuden etsintään yhdessä kuntien kanssa. Kunnat alkoivat systemaattisesti etsiä tulevaisuuden mahdollisuuksia ja tekijöitä yhdessä yrittäjien, muiden saaristolaisten ja myös saariston ulkopuolisten toimijoiden kanssa (mm. yliopistot). Myös valtion toimijat osallistuivat uuden etsintään. Keskustelun pyöriessä paikallaan muutama kuntajohtaja organisoi laajasti saaristolaisia mutta myös saaristojen ulkopuolisia asiantuntijoita osallistavia strategiaprosesseja. Paikka-perustainen johtajuus alkoi vahvistua.

Vaikka elämystaloudesta olikin puhuttu jo pitkään, laajaan yleiseen keskusteluun ja strategiaprosessiin osallistuneet toimijat huomasivat aikaikkunan olevan edelleen auki. Koronapandemiastakin oli kulunut vuosia, mutta sen herättämä aiempaa suurempi kiinnostus kotimaan matkailua ja samalla saaristoja kohtaan piti edelleen ikkunaa auki. Myös ajatus saariston elämysten tarjoamisesta myös muille kuin suomalaisille otettiin ensimmäisen kerran vakavasti keskusteluun.

Elämystalouden kehittämissaallon mahdollisti se, että uusien suuntien etsinnässä ei lähdetty rajoitteista ja resurssien vähäisyydestä, kuten niin usein aiemmin, vaan tulevaisuuden mahdollisuuksista. Johtavan roolin ottaneet yrittäjät ja kuntajohtajat painottivat toistuvasti mahdollisuuksien tunnistamisen tärkeyttä ja sitä, että resurssit kyllä löytyvät, kunhan on jotain mitä myydä. Koko uuden etsinnän ajan avaintoimijat viestivät tunnistetuista mahdollisuuksista sosiaalisessa ja perinteisessä mediassa. Saaristojen ennestään myönteinen brändi vahvistui entisestään ja alkoi herättää kiinnostusta myös suurten matkailu- ja hotellialan yritysten keskuudessa.

2030-luvun alussa Lounais-Suomen saaristoon perustettiin ensimmäinen suuren mittakaavan saaristomaailma, joka tarjosi yöpymisen ja hyvien ravintoloiden lisäksi hyvin organisoituja ja johdettuja palvelupaketteja. Sama yrittäjä perusti toisen saaristomaailman Suomenlahden saaristoon. Järvi-Suomessa nostettiin järvet kehittämisen kärkeeseen, vaikka Saimaan järvimaailma toteuttikin pitkälle samoja ajatuksia kuin merelliset palvelukonseptit. Suurten yritysten vanavedessä saaristoihin perustettiin useita sukelluspalveluja, veneretkiä, yms. tarjoavia pieniä yrityksiä, jotka

myivät palvelujaan suoraan asiakkaille tai saaristomaailmoille. Ammattimaisuuden ja innovatiivisuuden noustua uudelle tasolle elämysten erottuvuus ja ainutlaatuisuus suhteessa muihin Suomen alueisiin ja kansainvälisiin turistikeskuksiin vahvistuivat.

Jos vielä 2020-luvulla saaristoissa oli vain vähän turismista ympäri vuoden eläneitä yrittäjiä, 2040-luvulla heidän lukumääränsä on moninkertainen. Yksittäisistä investoinneista merkittävin oli 2030-luvun lopulla toteutunut saksalaisen hotelliketjun perustama elämysmaailma Lounais-Suomen saaristoon, mikä avasi suoran kanavan saksankielisille markkinoille.

Varsinkin 2030-luvun alussa jännite saaristojen instrumentaalisen tulevaisuusoption maksimoijien ja saariston eksistentiaalisen itseisarvon puolustajien välillä oli käsin kosketeltava ja keskustelut kiivaita. Uuden sukupolven yrittäjistä suurin osa kuitenkin kunnioitti luontoa ja saaristoa ja ennen kaikkea ymmärsi ympäristön puhtauden arvon. Vihreän siirtymän valtavirtaistuminen mahdollisti osaltaan elämystalouden nousun saaristoissa. Saaristo- ja ympäristöaktivistit kuitenkin jatkoivat 2030- ja 2040-luvuilla protestejaan ja yksittäisten hankkeiden arvostelua, mutta saaristojen asukkaiden vaurauden lisääntyttyä heidän vaikutusvaltansa julkisessa keskustelussa ja poliittisessa päätöksenteossa jäi marginaaliseksi. Psykologisen turvallisuuden kääntyi psykologiseksi yritteliäisyydeksi.

Matkailijoiden määrän kasvaessa ja mielenkiinnon saaristoja kohtaan vahvistuessa tasaisesti valtio, kunnat, säätiöt ja yliopistot perustivat 2030-luvun puolessa välissä yhden tutkimus- ja koulutuskeskuksen merelle ja toisen järvi-Suomeen. Niiden tärkein tehtävä on tarjota mahdollisuuksia oppia saaristojen luonnosta, ihmisistä, historiasta, kulttuurista ja tulevaisuudesta sekä ottaa johtava rooli saaristojen tutkimustoiminnassa. Käytännössä saaristojen tutkimus- ja koulutuskeskukset muodostuvat professorista, vaihtuvasta määrästä projektitutkijoita ja yhdestä hallintoihmisestä. Kummallekin keskukselle lahjoitettiin kahden säätiön tuella lahjoitusprofessori. Myös kunnat ja matkailuyritykset osallistuivat lahjoituksiin. Tutkimuskeskuksille annettiin tehtäväksi nostaa saaristot tutkimusagendalle ja käynnistää ulkoisella rahoituksella sekä kansallisia että kansainvälisiä projekteja.

Elämystalouden vakiinnuttua osaksi saaristojen arkea saaristolaisidentiteetti alkoi jäädä 'businessidentiteetin' jalkoihin. Valtaosa matkailijoista tai sisäsaaristojen asukkaista ei ollut kiinnostunut aitoudesta vaan helposti saavutettavissa olevista palvelupaketeista. Saaristolaisuus kaventui pehmoileuiksi, t-paidoiksi ja muiksi saariston brändituotteiksi.

Taloudellisen aktiivisuuden kasvu yhdistettynä saaristolain institutionaaliseen tukijalkaan on säilyttänyt peruspalvelut 2020-luvun tasolla ja joiltain osin ne ovat parantuneet. Kaikissa saaristoissa puhelin- ja tietoliikennepalvelut ovat kehittyneet suotuisasti kysynnän kasvaessa. Turistien ja matkailijoiden määrän kasvu on näkynyt myös sairastapausten ja erilaisten tapaturmien lisääntymisenä, mikä on osaltaan johtanut palvelujen lisääntymiseen. Sosiaali- ja terveystalouden palvelujen järjestäjät, pelastuslaitos ja poliisi ovat kehittäneet nopean toiminnan palveluja yhdessä ja erikseen.

Palvelujen järjestäminen nojaa 2040-luvulla aiempaa enemmän uuden teknologian mahdollistamiin etäpalveluihin ja saaristoissa jatkuvassa liikkeessä oleviin palvelualueisiin sekä drooni-laivastoon (posti sekä joiltain osin sosiaali- ja terveystalouden palvelut). Saariston asukkaiden lisääntynyt vauraus ja matkailijoiden jatkuva virta ovat mahdollistaneet palvelujen kehittämisen. Samalla ympärivuotisten asukkaiden palvelujen taso on kyetty pitämään kohtuullisen hyvällä tasolla. Monipaikkainen asuminen on lisääntynyt, koska saaristojen palvelutaso ei entiseen tapaan heikennä niiden vetovoimaa.

Ilmastonmuutos on pidentänyt kesäsesonkia, joka ulottuu nyt huhtikuun lopulta syyskuulle. Meren lämpeneminen on yhtäältä vaikuttanut siihen, että syyskuu on aiempaa lämpimämpi ja toisaalta siihen, että saaristojen sääolosuhteet ovat aiempaa arvaamattomampia ja veden laatu heikompaa. Ympäristöongelmat eivät kuitenkaan ole vaikuttaneet pelätyllä tavalla matkailijoiden halukkuuteen matkailla saaristoissa. Ympäristön tilan heikkenemiseen totuttiin nopeasti.

Elämystalous nousi tärkeimmäksi toimeentulon lähteeksi erityisesti Lounais-Suomen ja Suomenlahden saaristoissa. Lounais-Suomessa ja Suomenlahden saaristoissa kyettiin laajalla yhteistyöllä rakentamaan saaristojen laajuuden ja monipuolisuuden varassa sellaisia mahdollisuuksien tiloja, jotka houkuttelivat yksityisiä investointeja ja yrittäjiä saaristojen ulkopuolelta. Järvi-Suomen saaristossa elämysmatkailu jäi yksittäisiin pisteisiin eikä toimijoita laajasti yhdistävää kehittämisnäkemystä ja -strategiaa syntynyt. Saariston elämyspalvelujen sijaan Järvi-Suomessa on panostettu monipaikkaisuuteen ja mökkikulttuurin ja niihin liittyvien palvelujen vahvistamiseen.

Pohjanmaan saaristossa elämystalouden palvelujen tarjonta jäi astetta vähäisemmäksi kuin Etelä-Suomen saaristoissa. Pohjanmaan saaristo on pienempi ja luonteeltaan rikkonaisempi ja herkempi kuin etelän saaristot, minkä vuoksi alueelle ei haluttu sijoittaa suuria turistikeskuksia. Elämyspalvelujen kehitys ohjattiin kaavoituksella muutamaasiin kohteisiin, jotta maailmanlaajuisesti merkittävän luontokohteen ominaispiirteet ja linnusto on mahdollista suojella.

Taulukko 1. Kuvitteellinen mahdollisuuksien tilojen rakentuminen elämysten saaristoissa.

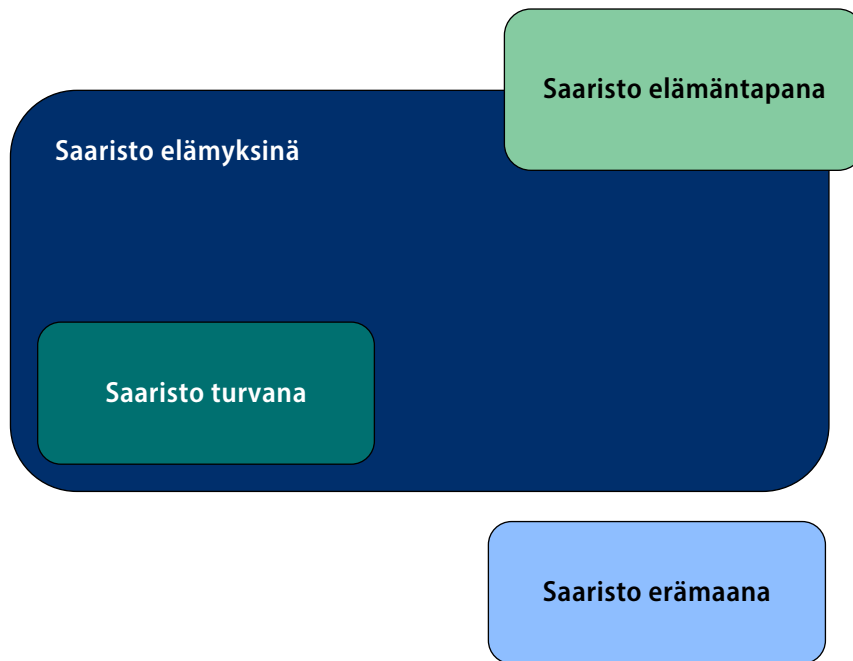
Paikkasidonaisuus	Aikaikkuna	Johtavat toimijat
Oivallus elämystalouden hyödyntämisessä perustui saaristojen ainutlaatuisen luonnon ja kulttuuriperimän kaupallistamiseen uudella tavalla.	<p>Koronapandemia ja teknologian kehittyminen avasivat mahdollisuuden haastaa vallitsevat ajattelumallit ja kehittää uusia palveluja.</p> <p>Kasvanut mielenkiinto saaristoja kohtaan loi paineen 'tehdä jotain' ja helpotti resurssien ja toimijoiden mobilisointia.</p> <p>Saaristoissa ymmärrettiin, että positiivinen mielikuva ei ole ikuinen, vaan sen eteen on tehtävä systemaattisesti töitä.</p> <p>Suurin oivallus oli, että saaristot eivät kehity ilman ammattimaisia palvelupaketteja, tarinoita ja tarinankertoja.</p>	<p>Yrittäjillä oli suuri rooli ajattelun muuttumisessa.</p> <p>Joidenkin hyvin menestyneiden yrittäjien esimerkki osoitti, että saaristoilla on elämyksiä tarjottavana, kunhan ne tuoteistetaan hyvin.</p> <p>Kourallinen kuntatoimijoita suuntasi julkista keskustelua ja johti ajattelua yhdessä yrittäjien kanssa.</p>

Saaristo elämyksinä -skenaarion ytimessä on ammattimaisuus kaikissa toiminnoissa ja saariston tarjoamien mahdollisuuksien kaupallistaminen. Innovatiivinen yrittäjyys nousee tässä skenaariossa kehityksen ytimeen, mutta kuntien aiempaa aktiivisempi kehittämisote ja johtajuus mahdollistivat yrittäjyyden vahvistumisen. Jotkin kunta-johtajat (viranhaltijat ja poliitikot) yhdessä ja erikseen johtavien yrittäjien kanssa muuttivat merkittäväällä tavalla ajattelutapoja. He olivat institutionaalisia yrittäjiä.

Elämyspalvelut ja niihin sidoksissa olevat toiminnat ovat 2040-luvulla tärkein toimeentulon lähde, mutta jotkin osat saaristosta autoituiivat jo senkin takia, että elämyspalvelut on ympäristösyistä ohjattu kaavoituksella muutamiin valittuihin paikkoihin. Merituulivoimalat sijoitettiin sellaisille alueille, joissa ne eivät vaikuta matkailijoiden kokemuksiin. Saaristokeskuksista tosin tehdään päiväretkiä katsomaan 'merten jättiläisiä'.

Saaristoissa on runsaasti tilaa myös toisenlaisille elämänpoluille ja -tavoille ja elämysten saariston kriitikot tai sen ulkopuolelle asettuneet ovat voineet löytää oman paikkansa myös elämysten saaristoista seuraavassa skenaariossa esitetyllä tavalla.

Kuva 6. Saaristo elämyksinä -skenaarion pitoisuus suhteessa muihin skenaarioihin.



6.3 Saaristo elämäntapana vuodesta 2045 nähtynä

Vuonna 2045 saaristolaisuus on elämäntapavalinta. Väli- ja ulko-saaristoissa asuu mereen ja saariin syvästi rakastuneita syväsaaristolaisia ja kaupunkien lähellä olevissa sisäsaaristoissa kaupunkisaaristolaisia. Syväsaaristolaisia on vain muutama sata, mutta he vaalivat monin tavoin vanhoja perinteitä. Merellisyyden, mereen liittyvien harrastusten ja kaupunkien läheisyyden varaan kaavoitetuille asuinalueille on rakennut kaupunkisaaristolainen elämäntapa.

Saaristolaisuus elämäntapana nousi 2020-luvulla muotiin kiinnostuksen saaristoja kohtaan kasvetta tasaisesti. Veden eristämä elämä nostettiin mediassa esille eksoottisena ja romanttisenakin elämänvalintana. Niin median kuin matkailijoidenkin kiinnostus alkoi kuitenkin laantua jo 2020-luvun puolenvälin jälkeen, koska perinteisen veneilyn ja mökkeilyn lisäksi saaristoilla ei ollut mitään uutta tarjottavaa. Ihmisten kiinnostus laski, koska kaikki oli jo nähty. Eksotiikan lumon tasaannuttua saaristoista kerrotut tarinat alkoivat toistaa itseään.

Yleisen kiinnostuksen liudennettua syvästi saaristoista kiinnostuneet ihmiset jatkoivat saaristojen historian ja perinteiden opiskelua. Saaristojen muista Suomen alueista poikenneet tarinat vaikuttivat syvällisesti pienehkön mutta aktiivisen kansanosan ajatteluun. Saaristoaktivistit tulivat ennen kaikkea saaristosuvuista, yliopistoista ja kansalaisjärjestöistä. Erityisesti saaristoihin muualta muuttaneet halusivat tietää enemmän uudesta elinympäristöstään ja etsiä keinoja saaristolaisuuden säilyttämiseksi. Perinteisten saaristosukujen uusi sukupolvi oli ylpeä saaristolaisista juuristaan. Heidät yhdisti muualta muuttaneisiin saaristoaktivisteihin rakkaus saaristoihin ja mereen tai järviin. Mediassa heitä alettiin kutsua syväsaaristolaisiksi. Syväsaaristolaiset vaalivat perinteitä mutta olivat valmiita kokeilemaan uutta teknologiaa ja etsimään uudenlaisia elinkeinoja.

Syväsaaristolaisuuden ihanteet edellyttivät ”meren kohtaamista silmästä silmään, aitoa saaristoa eikä mitään kaupungin jatketta”, kuten eräs kaupungista ulkosaaristoon muuttanut helsinkiläinen kuvasi iltapäivälehdessä haastattelussa. ”Mutta eihän sitä hölmö saa olla. Jotta täällä voi asua, uusi teknologia pitää ottaa käyttöön”, hän lisäsi.

Sosiaalisessa mediassa keskusteltiin vilkkaasti saaristolaisuudesta ja elämästä vesistöjen pirstomassa todellisuudessa. Vaikeiden kulkuyhteyksien luonnehtimilla alueilla elämisen realiteetit kiinnostivat laajasti. Keskusteluja syntyi spontaanisti ja ne kehkeytyivät milloin mihinkin suuntaan. Myös muutamat sosiologit osallistuivat keskusteluun järjestelmällä työseminaareja ja kirjoittamalla artikkeleita. Heidä kiinnosti perinteisiin ja saaristoromantiikkaan nojaava valtavirran ulkopuolelle asettuva elämäntapa, joka ei kuitenkaan hylkinyt nykyaikaa. Vuosien kuluessa yhä useampi saaristoista kiinnostunut muutti saaristoon ja rakensi elämänsä itselleen sopivien mutta usein niukkojen tulonlähteiden varaan.

Kaikki uudet syväsaaristolaiset eivät olleet täysin valmistautuneita veden ympäröivän elämäntavan kaikkiin puoliin ja ajoittain turvattomuuden tunne nousi esille sosiaalisen median keskusteluissa ja perinteisen median uutisoinnissa. Saaristojen haastavat elinolosuhteet, eristyneisyys ja niistä kumpuava turvattomuuden tunne johtivat siihen, että väli- ja ulkosaaristojen tulomuutto alkoi vähentyä ja

lähtömuutto lisääntyä. Väestö on vähentynyt hitaasti mutta tasaisesti 2030-luvulta näihin päiviin. Väestörakenne ei kuitenkaan ole vanhentunut ennusteiden mukaisesti, koska saaristoihin on muuttanut erityisesti syväsaaristolaisia nuoria pareja ja lapsiperheitä.

Sisäsaaristojen kunnat innostuivat 2030-luvun alussa hyödyntämään meren läheisyyttä aiempaa systemaattisemmin ja alkoivat suunnitella kohtuullisen matkan päähen suurista keskuksista uusia asuinalueita, jotka yhdistivät ennenäkemättömällä tavalla meren, asumisen ja työn toisiinsa. Aiemmin suunnitellut merelliset asuinalueet näyttivät suuntaa entistä monipuolisemmalle suunnittelulle. Suunnittelussa korostettiin merta ja kaupunkien saavutettavuutta. Keskiluokkaisen ja osin elitistisen elämäntavan mukana sisäsaaristoihin perustettiin monenlaisia ja eritasoisia ravintoloja; fine dining -ravintoloista bistroihin ja etnisiin ravintoloihin. Sisäsaaristoissa elämän ytimeen nousi mahdollisuus siirtyä sujuvasti töistä kalastamaan tai golfaamaan ja takaisin töihin.

Kaupunkisaaristolaisten arvot ja elämäntapa poikkeavat selvästi syväsaaristolaisuudesta. Kaupunkisaaristolaisen erottaa kaupunkilaisesta vain oman talon tai asunon sijainti lähellä vettä ja kivenheiton päästä kotoa sijaitseva laituri ja siinä keinuva vene. Kalastus, veneily ja golf vievät suuren osan monien kaupunkisaaristolaisten vapaa-ajasta. Tästä huolimatta lyhyt matka kaupunkiin on tärkeämpää kuin syväsaaristolaisuuden historiasta kumpuava romantiikka. Kaupunkien läheisistä sisäsaaristoista on muodostunut ennen kaikkea etätyön luonnehtimia keskiluokkaiseen ja osin elitistiseen elämäntapaan nojaavia asuinalueita. Kaupunkien läheisyyden takia kaupunkisaaristojen palvelut ovat hyvällä tasolla.

2040-luvulla saaristot ovat tulonlähteiden mosaiikkeja. Osa saaristojen uusista ja vanhoista asukkaista tekee etätyötä, osa kokoaa elantonsa useista lähteistä ja rakentaa elämänsä mahdollisimman luonnonläheiseksi ja tulee toimeen vähällä. Lisäksi erilaiset pienimuotoiset kulttuurihistorialliset projektit ovat yleistyneet kansalaisten aktiivisuuden ansiosta ja kuntien tuella. Useat saaristokoulut opettavat saaristolaisuutta ja näin kasvattavat perinteitä kunnioittavaa mutta saaristoja uudistavaa uutta sukupolvea.

Julkiset palvelut on koottu monipalvelupisteisiin. Kalastus ja maanviljelykin kaikessa pienimuotoisuudessaan ovat edelleen voimissaan. Veneilykeskukset ja muut matkailijoille suunnatut palvelut työllistävät kesäisin ja useat saaristolaiset tekevät työtä muualle Suomeen ja maailmaan. Syväsaaristolaisuuden hengessä saaristoissa ei puhuta etätyöstä vaan 'luotojobbaamisesta'. Monipaikkaisuus ei ole yleistynyt, koska syväsaaristolaiset ovat juurtuneet saaristoon eivätkä kaipaa toista kotia kaupungista (monilla tosin on kaupunkikämpä pakollisia kaupungissa käyntejä

varten). Myöskään kaupunkisaaristolaisten keskuudessa monipaikkaisuus ei ole yleistä. Valtaosa kaupunkisaaristolaisista ei koe tarvitsevansa toista asuntoa, koska koti yhdistää kesämökin vakituiseen asumiseen. Toisen asunnon sijaan monet kaupunkisaaristolaiset panostavat asumisen ja vapaa-ajan laatuun (veneet, vesiskootterit yms.).

Suurin haaste väli- ja ulkosaaristoissa on 2040-luvulla palvelujen saatavuus. Väestömäärä ei riitä palvelutason ylläpitämiseen. Julkisten palvelujen saatavuus on jatkuva keskustelun aihe ja yksityisten palvelujen jatkuvat vaikeudet ja kalleus huolestuttavat syväsaaristolaisia. Valtio vastaa edelleen infrastruktuurista ja sosiaali- ja terveyspalveluista ja kunnat niiden vastuulla olevista palveluista. Pelastuspalvelut ovat edelleen suurelta osin VPK:en vastuulla ja poliisin läsnäolo on vähäistä. Taloudellisen toimeliaisuuden ohuuden takia tietoliikenneyhteydet ovat 2020-luvun tasolla. Epäluotettavat tietoliikenneyhteydet vaikeuttavat osaltaan elinkeinotoimintojen kehittymistä ja ihmisten arkea.

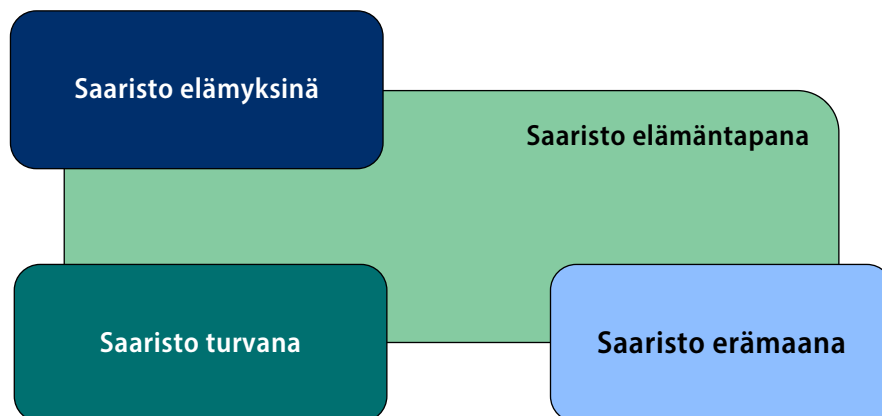
Ilmastonmuutoksen vaikutukset ovat kiistattomia, mutta kaupunkisaaristolaiset ovat mukautuneet muuttuvaan tilanteeseen, kun taas syväsaaristolaiset ovat syvästi ahdistuneita ilmastonmuutoksen vaikutuksista. He pitävät asiaa esillä mediassa ja kritisoivat toimenpiteiden riittämättömyyttä. Ilmastonmuutos muuttaa syväsaaristolaisten elinolosuhteita ja ennen kaikkea muistuttaa heidän arvopohjalleen vieraista ratkaisuista.

Taulukko 2. Kuvitteellinen mahdollisuuksien tilojen rakentuminen uusien elämäntapojen saaristoissa.

Paikkasidonaisuus	Aikaikkuna	Johtavat toimijat
Saaristojen historia ja perinteet	Uusi teknologia on mahdollistanut etätöyön	Väli- ja ulkosaaristoissa yksittäiset ihmiset ja yhteisöt
Väli- ja ulkosaariston karuus	Uuden perinne- ja historiatietoisten yhteisöjen nousu	Sisäsaaristoissa kuntien kaavoitus
Sisäsaariston mahdollistama merellisen kaupunkielämän mahdollisuus		

Tässä skenaariossa saaristojen kehitystä hallitsee ihmisten omien elämäntapojen tietoinen rakentaminen kahdella toisistaan poikkeavalla tavalla. Yrittäjät ja kunnat reagoivat kysyntään mutta eivät ota vahvaa tulevaisuutta rakentavaa johtajuutta. Institutionaaliselle yrittäjyydelle ei ole tarvetta kahden heimon tarpeiden suunnatessa vähitellen kehityksen kulkua. Varsinkin osa ulkosaaristosta on erämaata, koska elinolosuhteet eivät mahdollista syväsaaristolaisten asettumista kaikkiin osiin saaristoa. Monissa osissa saaristoa on pienimuotoisia matkailijoille suunnattuja palvelukeskuksia, jotka toimivat pääosin kesäsesongin ajan, mutta muutoin elämys-talouden palvelut eivät nouse laajemmin saaristoissa esille. Syväsaaristolaisille elämä itsessään on elämys ja kaupunkisaaristolaiset rakentavat omat elämyksensä yksilöllisesti meren ja kaupungin tarjoamien mahdollisuuksien varaan.

Kuva 7. Saaristo elämäntapana -skenaarion pitoisuus suhteessa muihin skenaarioihin.



6.4 Saaristo turvana vuodesta 2045 nähtynä

Turvallisuuspoliittiset kysymykset ovat Lounais-Suomen ja Suomenlahden saaristoissa jatkuvasti läsnä vuonna 2045. Militarismi määrittää elämän puitteet. Yhteistyö viranomaisten välillä on tiivistä ja saaristolaiset on integroitu osaksi turvallisuusstrategiaa. Monipaikkaisuus ja perinteinen mökkikulttuuri määrittävät Järvi-Suomen saariston kehitystä.

Venäjän vuonna 2022 Ukrainassa aloittama hyökkäyssota ja Suomen liittyminen NATO:n jäseneksi vaikuttivat merkittävästi turvallisuusajatteluun. Saaristojen kehittämisessä alkoi 2020-luvun puolessa välissä näkyä yhä vahvemmin Moision (2023) esille nostama ajatus militarismin dominoimasta yhteiskuntapolitiikasta ja aluekehittämisen muuntumisesta turvallisuuspolitiikaksi. Erityisesti Lounais-Suomen ja Suomenlahden saaristojen rooli Suomen turvallisuuden varmistamisessa nousi aiempaa vahvemmin esille ja turvallisuuteen liittyvät kysymykset hallitsivat kaikkia saaristojen kehittämiseen liittyviä keskusteluja.

Puolustusvoimien läsnäolo saaristoissa vahvistui 2020-luvun puolenvälin jälkeen. Samalla puolustusvoimien, rajavartioston, pelastuslaitoksen ja muiden viranomaisten välistä yhteistyötä tiivistettiin ja keskinäistä koordinaatiota vahvistettiin. Viranomaiset rakensivat yhdessä sellaisia turvallisuuskonsepteja, joiden avulla ne kykenivät hoitamaan omia mutta samalla toistensa tehtäviä. Koordinaatio viranomaisten välillä nousi uudelle tasolle verrattuna 2020-luvun ensimmäisiin vuosiin. Lainsäädäntö uudistettiin vastaamaan uusien toimintakonseptien tarpeita.

Puolustusvoimien aloitteesta perustettiin 2030-luvun ensimmäisinä vuosina Lounais-Suomen saaristoon kaksi uutta tukikohtaa. Tavoitteena oli läsnäolon lisääminen strategisesti tärkeissä paikoissa, Ahvenanmaan turvaaminen ja yhteistyön tiivistäminen. Tukikohtien ympärille syntyi yksittäisiä mutta paikallisille asukkaille ja tukikohtien työntekijöille tärkeitä vapaa-ajan palveluja. Tukikohdat mahdollistivat myös hyvinvointialueiden ja kuntien tarjoamien palvelujen integroimisen osaksi keskuksia.

Myös Pohjanmaan saaristoa kehitettiin turvallisuusvyöhykkeenä siltä varalta, että Lounais-Suomen ja Suomenlahden saaristot olisivat syystä tai toisesta vaikeakulkuisia tai jopa kokonaan suljettu tavaraliikenteeltä. Yhteys Ruotsin kautta länteen haluttiin turvata Pohjanmaan kautta.

Liikkuvuus ja teknologinen valvonta olivat tukikohdista huolimatta turvallisuusstrategian keskiössä. Teknologisen valvonnan haavoittuvuus ymmärrettiin hyvin ja 2020-luvun lopulla alettiin etsiä toimintamallia, joka mahdollistaisi saaristolaisien integroimisen osaksi turvallisuusstrategian toteuttamista. Paikallistuntemuksen merkitystä korostettiin ja luonnonolosuhteiden tuntemisen lisäksi painotettiin ihmisten tuntemisen ja epäilyttävän käytöksen havaitsemisen merkitystä. Ennen vuosikymmenen loppua puolustusvoimien ja rajavartiolaitoksen johdolla perustettiin jokaiseen meren saaristoon turvallisuusverkosto. Turvallisuusverkostoon kutsuttiin mukaan paikalliset yritykset, yhteisöt ja saariston asukkaat. Saariston toimijoita koulutettiin havaitsemaan poikkeamia, ilmoittamaan niistä viranomaisille ja näin vastaamaan omalta osaltaan Suomen turvallisuudesta.

Laajojen turvallisuusverkostojen perustaminen ja niihin liittyvä valmennustoiminta nousivat mediassa otsikoihin. Osa toimittajista suhtautui turvallisuusverkostoihin kriittisesti ja leimasi ne 'nyt naapuri tuomiolle'-verkostoiksi. Mediassa keskusteltiin myös siitä, voivatko viranomaiset delegoida omia toimintojaan kansalaisille. Kritiikki ei kuitenkaan saanut laajaa tukea ja valtaosa saaristolaisista osallistui aktiivisesti verkostojen toimintaan. Poliitikot tukivat julkisuudessa turvallisuusverkostoja ja korostivat kansallisen turvallisuuden olevan kaikkien asia.

Vilkas keskustelu mediassa kuitenkin leimasi etelän saaristot Suomen turvavyöhykkeeksi, mikä vaikutti suuren yleisön mielikuviin saaristoista. Varsinkin sosiaalisessa mediassa nousi esille väitteitä saaristoreittien pysyvästä miinoittamisesta ja saaristossa liikkumisen vaarallisuudesta. Virheelliset tiedot kyettiin pääosin kumoamaan ja 2030-luvulla niitä ei enää noussut esille. Tästä huolimatta meren saaristot koettiin suurelta osin turvallisuussaaristoina, ja potentiaaliset uudet saaristoyrittäjät, matkailijat ja uudet asukkaat suuntasivat katseensa aiempaa useammin järvi-saaristoon ja Pohjanmaan saaristoon. Järvi-Suomen ja Pohjanmaan saaristojen kehittäjät havaitsivat mahdollisuuksien ikkunan avautuneen. Järvi-Suomessa ja Pohjanmaan saaristossa suuntauduttiin elämystalouden kehittämiseen saaristo elämyksinä -skenaariossa esitetyllä tavalla.

Politiikassa herättiin 2020-luvun lopulla ja 2030-luvulla keskustelemaan etelän saaristojen tarvitsemista aluepoliittisista tuista. Puolustusvoimat korosti elävän ja monipuolisen saariston merkitystä henkilöstön työtyytyväisyydelle ja turvallisuusverkostojen toiminnalle. Valtio päätti 2030-luvun puolessa välissä lisätä asteittain investointeja tie-, lautta-, ja lossiyhteyksiin sekä tietoliikenneyhteyksiin. Uusien panostusten odotetaan alkavan vaikuttaa myönteisesti 2040-luvun lopulla.

Taulukko 3. Kuvitteellinen mahdollisuuksien tilojen rakentuminen turvasaaristoissa.

Paikkasidonaisuus	Aikaikkuna	Johtavat toimijat
Lounais-Suomen ja Suomenlahden saaristo Suomen turvallisuusvyöhykkeenä	Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa ja sitä seurannut NATO-jäsenyys muuttivat tavan, jolla saaristojen tulevaisuuteen suhtaudutaan.	Puolustusvoimat Rajavartiolaitos Pelastuslaitos
Pohjanmaan ja Järvi-Suomen saaristoissa elämysmatkailua		Pohjanmaalla ja Järvi-Suomessa yrittäjät ja kunnat

Puolustusvoimat on tässä skenaariossa johtava toimija. Se on suunnannut sekä ajattelua että yhteistyökokoonpanojen muodostumista. Instituutioita on uudistettu puolustusvoimien esille nostamien tarpeiden mukaisesti. Lounais-Suomen ja Suomenlahden saaristojen muodostuminen suurelta osin turvavyöhykkeeksi jätti Järvi-Suomelle ja Pohjanmaan saaristolle uudenlaisen mahdollisuuden elämys-talouden kehittämiseen. Etelän saaristoissakin on vielä yritysten ja ihmisten mahdollista löytää omat tapansa toimia ja elää. Jotkin osat saaristoista ovat autioita, mutta puolustusvoimien ja rajavartioston lisääntynyt liikkuvuus saariston kaikissa osissa vähentää erämaan tuntua. Mökkikulttuurissa ei ole tapahtunut muutoksia. Merituulivoimaloita on rakennettu puolustusvoimien toiveesta vain niihin paikkoihin, joissa ne eivät häiritse sen toimintaa.

Kuva 8. Saaristo turvana -skenaarion pitoisuus suhteessa muihin skenaarioihin.



6.5 Saaristo erämaana vuodesta 2045 nähtynä

Vuonna 2045 kiinnostus saaristoja kohtaan on vähäistä. Infrastruktuuri rapistuu hitaasti ja tunnelma on apea. Valtio panostaa saaristoihin saaristolain velvoittamana minimin eikä yksityisiä investointeja tehdä juuri lainkaan.

Helsingin ja Turun sekä joidenkin muiden suurempien kaupunkien sisäsaaristoja lukuun ottamatta saaristojen kehittämiseen ei löytynyt 2020-luvulla uutta otetta. Koronapandemian vauhdittama kotimaan matkailu ja saaristoeksotiikan lumo

alkoivat laantua 2020-luvun loppua kohden ja 2030-luvun alkupuolella saariston brändi oli jo haalistunut. Saaristot alettiin yhä useammin nähdä kehitysalueina ja julkisten resurssien hukkaajina. Vesien tilan heikkeneminen ja median kriittiset uutiset levälautoista ja muista ympäristöhaitoista heikensivät ihmisten halukkuutta muuttaa saaristoihin tai matkailla niissä. Yksittäisten yritysten elintila on kaventunut tilanteen yleisen heikkenemisen ja kysynnän lasku myötä. Saaristojen asukasluku on laskenut tasaisesti ja laajoilla alueilla saaristoissa ei ole lainkaan ympärivuotista asutusta.

Kesäasukkaiden määrä kääntyi 2030-luvulla hienoiseen laskuun yhä useamman suomalaisen etsiessä toista asuntoa tai etätyömahdollisuuksia muualta Suomesta tai ulkomailta. Ulkosaaristoissa asuu 2040-luvulla vain yksittäisiä ihmisiä, ja väli-saaristoissakin väestö on vähentynyt tasaisesti. Julkisten palvelujen taso on saaristolain ansiosta pysynyt kohtuullisena, mutta koska saaristojen ympärillä 2020-luvulla käyty positiivinen keskustelu muuttui ajan kuluessa välinpitämättömyydeksi tai negatiivisuudeksi, myös politiikkojen kiinnostus saaristoja kohtaan on laskenut positiivisen julkisuuden vähenemisen myötä. Saaristoaktivistit ja saaristoihin intohimolla suhtautuvat poliitikot ovat pitäneet saaristoja esillä päätöksenteossa ja mediassa.

Valtion mielenkiinnon saaristoja kohtaan laskettua saaristoihin panostetaan enää saaristolain edellyttämä minimi. Lauttoja ja losseja ei ole uusittu ja jatkuvat korjaukset ovat heikentäneet saaristoliikenteen luotattavuutta. Rapistuva infrastruktuuri on laskenut saaristojen houkuttelevuutta niin matkailijoiden kuin potentiaalisten asukkaidenkin silmissä ja kiinteistöjen arvo rapautuu tasaisesti. Suomen perinteisesti vahva mökkikulttuuri on pitänyt pintansa, mutta sekä julkisten että yksityisten palvelujen tarjonta on vuosi vuodelta vähentynyt.

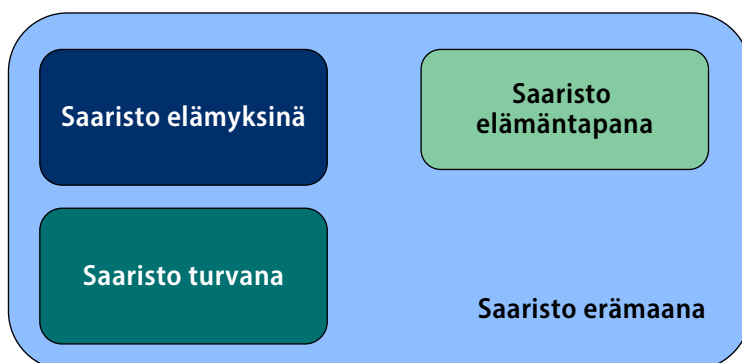
Ajoittain poliittisessa keskustelussa on vaadittu saaristojen etuoikeutetun aseman poistamista ja saaristolain kumoamista. Saaristolain perustaa ei kuitenkaan ole muutettu, koska saariston puolustajat vetoavat kerta toisensa jälkeen saaristojen merkitykseen Suomen turvallisuuden takaajana, vaikka turvallisuuden nimissä saaristoihin ei olekaan sijoitettu uusia toimintoja.

Taulukko 4. Kuvitteellinen mahdollisuuksien tilojen rakentuminen erämaasaaristoissa.

Paikkasidonaisuus	Aikaikkuna	Johtavat toimijat
Saaristojen laimentunut eksotiikka ja vesistöjen tilan heikkenemisen jatkuminen on laskenut kiinnostusta saaristoihin.	Koronan avaamat mahdollisuuksien ikkunat sulkeutuivat ajan kuluessa.	Yksikään taho ei ole ottanut vastuuta minkään saariston tai jonkin saariston osan kehittämisestä. Toimijuus on hajanaista eikä yksikään taho ota johtajuutta saaristojen kehittämisessä.

Saaristoista ja saaristolaisuudesta on tullut aiempaa marginaalisempi ilmiö. Saariston elämyksistä nauttivat erityisesti lähialueiden asukkaat eikä ammattimaisia elämyspalveluja ole syntynyt kuin yksittäisiin paikkoihin. Väli- ja ulkosaaristojen saaristolaisuus nähdään yleisesti eksoottisena ja erakkojen elämäntapana, joka ei kuitenkaan ole houkutelut laajoja kansanryhmiä. Turvallisuuden varmistaminen on perustunut erityisesti liikkuvuuteen ja teknologiaan. Ainoat merkittävät investoinnit on suunnattu merituulivoimaloiden rakentamiseen muutoin tasaisesti taantuvissa saaristoissa. Saaristojen näivettyminen on laskenut ihmisten halukkuutta hankkia toinen asunto juuri saaristoista. Kesäasukkaat ja veneilijät pitävät perinteiseen tapaan saaristot elävinä kesäsesongin ajan.

Kuva 9. Saaristo erämaana -skenaarion pitoisuus suhteessa muihin skenaarioihin.



6.6 Saaristo pisteinä vuodesta 2045 nähtynä

Vuonna 2045 saaristojen kehitystä luonnehtii paikkasensitiivisyys ja saaristoluonnon vaaliminen kaikissa ratkaisuissa. Turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa tukevia keskittymiä ja verkostoja on strategisissa kohteissa. Elämystalouden keitaat ovat siellä, missä kunnat ja yrittäjät ovat olleet aktiivisia ja mihin kysyntä on kohdistunut. Syväsaaristolaiset yhteisöt ovat kulttuurihistoriallisesti merkittävissä paikoissa. Sisäsaaristossa on useita eritasoisia merellisiä asuinalueita. Yhdelläkään saaristolla ei ole yhtä tarinaa, vaan ne ovat monien elämänmuotojen ja toimintojen mosaiikkeja.

2020-luvulla laadittu uusi saaristolaki innosti saaristolaiset laajaan tulevaisuuskeskusteluun ja uusien strategioiden etsintään. Saaristoasiain neuvottelukunnan johdolla järjestettiin 2020-luvun puolessa välissä useita seminaareja ja työpajoja, joissa keskusteltiin saaristojen yhteiskunnallisesta merkityksestä ja paikasta maailmassa. Myös saaristoissa ja useissa yksittäisissä saaristokunnissa innostuttiin keskustelemaan aiempaa laajemmin ja systemaattisemmin tulevaisuudesta ja strategisista vaihtoehdoista.

Yhteisen näkemyksen löytäminen oli vaikeaa keskustelun lainehtiessa turvallisuudesta elämystalouteen, elämystaloudesta sosiaali- ja terveyspalveluihin, sosiaali- ja terveyspalveluista kalastukseen ja merituulivoimaloihin ja kaikkeen mahdolliseen näiden väleissä ja ulkopuolella. Kunnat kaipasivat valtion investointeja ja valtio aktiivisempaa paikallista kehittämisotetta. Kaiken tämän keskellä yhdestä asiasta oltiin yhtä mieltä: saaristojen herkkä ja ainutlaatuinen luonto pitää turvata nouseva strategioiden kärkeen mikä tahansa teema. Samalla ymmärrettiin, että erilaiset toiminnot pitää ohjata strategisesti valittuihin paikkoihin niin luonnonsuojelun kuin palveluiden järjestämisenkin vuoksi. Paikkasensitiivisyys nousi saaristoissa kaikkea kehittämistä ohjaavaksi periaatteeksi.

Niin saaristolaiset, saaristojen kehittäjät, poliitikot kuin tutkijatkin saivat runsaasti mahdollisuuksia kertoa näkemyksistään mediassa ja seminaareissa. Matkailuyrittäjät nostivat voimakkaasti esille matkailuun panostamisen tärkeyden, mutta eivät missään vaiheessa löytäneet yhteistä näkemystä siitä, kenen pitäisi panostaa mitä ja minne. Matkailun lisäämisen ja saaristoluonnon ja -kulttuurin erityisyyttä korostavan paikkasensitiivisyyden välille syntyi käsinkosketeltava jännite, joka osaltaan lukitsi keskustelun yhteen ulottuvuuteen ja vaikeutti visiointia.

Tulevaisuudentutkijat nostivat esille yksittäisiä näkymiä tulevaisuuteen ja maalasiivat houkuttelevia kuvia saaristoista etätyöparatiiseina. Geopolitiikan asiantuntijat painottivat militarismin nousua ja saaristojen merkitystä Suomen 'turvabufferina'. Osa maantieteilijöistä puhui painokkaasti monipaikkaisuudesta ja siitä, miten se muuttaa Suomen ja samalla saaristojen kehityksen. Kotimaisen kalan kysynnän kasvassa tasaisesti ja vientimarkkinoiden laajentuessa kalastuselinkeinon tarpeet ja mahdollisuudet nostettiin voimakkaasti esille.

Paikkasensitiivisyyden korostuminen ja laaja ymmärrys toimintojen kohdentamisen tarpeesta johti varsin pian kuntien väliseen kilpailuun, vaikka uusia strategioita ei oltu laadittu eikä mitään konkreettista päätetty missään eikä mistään asiasta. Kunnat halusivat rakentaa mahdollisimman hyvät asetelmat, jos jotain uutta ja merkittävää tapahtuisi. Monissa saaristokunnissa kyllästyttiin yleisen tason keskusteluun ja yksittäisten kuntien asemien varmistamiseen. "Tämä ei taaskaan johda mihinkään uuteen", tiivistä eräs kunnallispoliitikko paikallislehden haastattelussa.

Keskustelu ei kuitenkaan tyrehtynyt kaikkialla, vaan tulevaisuuden etsintä jatkui paikallisella tasolla. Muutamissa kunnissa innostuttiin matkailun kehittämistä ja elämystalouden tarjoamista mahdollisuuksista. Jotkin kunnat yhdessä yrittäjien kanssa alkoivat etsiä mahdollisimman hyvin elämystaloutta palvelevia mikrosijaintoja, kartoittivat maanomistustilanteet ja alkoivat rakentaa uusia elämyskonsepteja. Maakuntaliitot ja kunnat näkivät elämystalouden kohdentamisen yksittäisiin paikkoihin välttämättömänä, jotta saaristojen herkkää luontoa ei rasi liikaa.

Puolustusvoimat painotti omassa strategiassaan liikkuvuutta ja teknologista valvontaa, mutta se näki välttämättömäksi lisätä fyysistä läsnäoloa erityisesti Lounais-Suomen ja Suomenlahden saaristoissa. Koska Ahvenanmaan erityisasemaan ei oltu tehty muutoksia 2030-luvulle tultaessa, ja koska geopolitiittinen tilanne oli edelleen kireä, Lounais-Suomen saaristoon perustettiin tukikohta, jonka yhdeksi keskeisimmistä tehtävistä nostettiin kriisin sattuessa Ahvenanmaan aseman turvaaminen. Joissain strategisiksi määritellyissä osissa saaristoja perustettiin puolustusvoimien johdolla luvussa 6.4. esitetynlaisia mutta maantieteellisesti rajatumpia turvallisuusverkostoja.

Useat suurten kaupunkien lähellä sijaitsevat kunnat alkoivat jo 2020-luvun lopulla hyödyntää sijaintiaan aiempaa suunnitelmallisemmin ja kaavoittivat hyvin erityyppisiä asuinalueita omien prefenssiensä mukaisesti. Sisäsaaristoihin rakentui 2030-luvun loppuun mennessä joitain todella korkeiden elinkustannusten asuinalueita mutta myös keskituloisille suunnattuja alueita.

Kaupunkisaaristolaisuuden vahvistumisen rinnalla myös syväsaaristolaisuus kiinnosti luvussa 6.3 kuvatulla tavalla ihmisiä, jotka kaipasivat rauhallisempaa, yhteisöllisempää ja luonnonläheisempää elämää. Syväsaaristolaisuus kiinnosti pieniä ihmisryhmiä, jotka hakeutuivat mielekkäiksi kokemilleen saarille ja herättivät joissain paikoissa vanhat kyläyhteisöt eloon. 2030-luvulla hitaasti mutta varmasti kaikki saaristoihin mutta vain harvoihin paikkoihin syntyi syväsaaristolaisia yhteisöjä, jotka asettuivat tietoisesti taloutta painottavan elämäntavan ulkopuolelle tai sen rajoille.

Syväsaaristolaisuus kehittyi pistemäisesti, koska saaristoihin muuttavat yksilöt, pariskunnat ja perheet hakivat turvaa toisistaan. Niissä kunnissa, joihin syväsaaristolaiset asettuivat, kunnat alkoivat panostaa kyläkouluihin ja perheille suunnattuihin palveluihin yhdessä yhteisöjen kanssa. Yhä useammassa saaristolaiskoulussa alettiin opettaa lapsille saaristolaisuuteen perinteisesti kuuluneita asioita (kalastus, metsästys, luonnontuntemus, yms.) mutta myös uuden teknologian tarjoamia mahdollisuuksia.

Hyvinvointialueet ja kunnat hyödynsivät sosiaali- ja terveystalouden järjestämisessä kullekin paikalle tyypillisiä keskittymiä. Joissain kunnissa julkiset palvelut rakennettiin osaksi elämyskeskuksia tai niiden läheisyyteen. Toisissa paikoissa taas turvallisuuskeskittymät tarjosivat luontaisen paikan julkisille palveluille ja syväsaaristolaiset yhteisöt loivat aivan uudenlaisia palvelukonsepteja yhteistyössä hyvinvointialueiden ja kuntien kanssa. Pistemäisten palvelujen lisäksi saaristoissa hyödynnetään 2040-luvulla liikkuvia palveluja (esim. paattilääkärit ja drone-jakelu). Merituulivoimaloiden määrän lisääntyminen suuntasi toimintojen sijoittumista saaristoissa, koska erityisesti matkailijat kokivat merituulivoimaloiden pilaavan autenttisen saaristokokemuksen.

Koronaepidemia vakiinnutti 2020-luvun alussa monipaikkaisuuden osaksi aluekehittäjien ja maantieteilijöiden vakiosanastoa. Rannanpää ym. (2022) määrittelivät monipaikkaisuuden seuraavasti:

”Monipaikkaisuudessa ihmisten ajankäyttö jäsentyy usean eri paikan sekä näiden välillä tapahtuvan liikkumisen vuorovaikutuksessa. Monipaikkaisuus voi olla päivittäistä liikkumista ja paikan vaihtamista esimerkiksi kodin, työn ja harrastusten välillä. Laajemman monipaikkaisuuden ohella voidaan puhua rajatumasta monipaikkaisesta asumisesta, jolla tarkoitetaan sitä, että on käytössä kaksi tai useampia eri paikoissa sijaitsevia asuntoja, joissa asutaan ja yövytään vuororytmisesti.”
(Rannanpää, 2022, 17).

Saaristoissa ymmärrettiin hyvin erityisesti rajatun monipaikkaisuuden avaamat mahdollisuudet. Vuonna 2022 julkaistussa monipaikkaisuuden nykytilaa ja tulevaisuutta tarkastelleessa raportissa arvioitiin monipaikkaisuuden tasaavan aluekehitystä merkittävästi, jos pandemia-aikana laajentunut vapaa-ajan asuminen säilyy samalla tasolla tai laajenee. 2040-luvulla on mahdollista todeta, että monipaikkaisuus on jatkanut kasvuaan, mutta sen muodot ovat moninaistuneet.

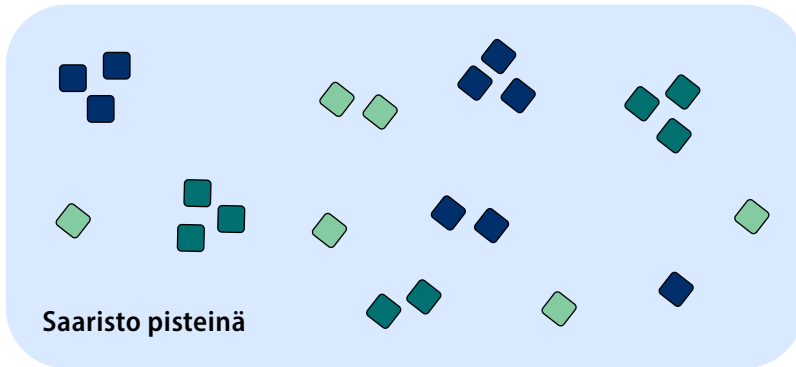
Osa monipaikkaisuuden kasvusta on kohdistunut saaristoihin, vaikka monipaikkaisuuden maantieteellinen kirjo onkin laajentunut merkittävästi. Osalle ihmisille monipaikkaisuus on jatkuvaa liikkumista ja työ tehdään siellä missä sattuu kulloinkin olemaan. Moni rakentaa 'monipaikkaisen elämänsä' kaupunkiasunnon ja jossain päin Suomen maaseutua sijaitsevan toisen asunnon varaan. Osalle taas monipaikkaisuus toteutuu Suomessa sijaitsevan kaupunkiasunnon ja jossain päin maailmaa sijaitsevan toisen asunnon välillä.

Monipaikkaisuuden monimuotoistuminen on johtanut Rannanpään ym. (2022) avaaman näkymän mukaisesti hyvin monenlaisiin kehityskulkuihin syrjäisillä seuduilla. Vapaa-ajan monipaikkaisuuden merkitys on korostanut erityisesti niillä 'mökkiseuduilla', jotka ovat kyenneet yhteistyössä kumppaneidensa kanssa vahvistamaan tietoliikenneyhteyksiä riittävän hyvälle tasolle.

Taulukko 5. Kuvitteellinen mahdollisuuksien tilojen rakentuminen pistemäisissä saaristoissa.

Paikkasidonnaisuus	Aikaikkuna	Johtavat toimijat
Saaristojen erilaiset paikat tarjoavat erilaisia mahdollisuuksia. Kehittäminen on aiempaa paikkasensitiivisempää.	Erilaisia aikaikkunoita erilaisille asioille.	Joissain paikoin kunnat, toisaalla puolustusvoimat tai yrittäjät.

Kuva 10. Saaristo pisteinä -skenaarion luonne.



7 Mitä jäi käteen?

Emme ole valmistautuneet vastamaan kysymykseen mikä on suosikkiskenaariomme. Meillä ei ole suosikkia.

Emme myöskään suostu arvioimaan skenaarioiden toteutumisen todennäköisyyksiä. Hyvin todennäköisesti ne kaikki toteutuvat joiltain osin. Huokoisten pitkälle tulevaisuuteen ulottuvien tarkastelujen perusajatus on, että ne ulottuvat välittömien arviointien tuolle puolen. Ja lopulta skenaarioiden ainoa tarkoitus on tukea ajattelua ja avata näkymiä saaristojen tulevaisuutta muovaaviin strategia-prosesseihin. Suosittelemme kysymään, mitä skenaarioiden avaama näkymä tarkoittaisi täällä meillä.

Joka tapauksessa lienee selvää, että saaristojen tulevaisuus rakentuu jollain tavalla monipaikkaisuuden, monien tulonlähteiden, perinteisten ja uusien elinkeinojen, elämysten ja turvallisuuden varaan. Yhtä selvää lienee, että oikeiden strategioiden rakentaminen edellyttää jatkuvaa keskustelua saaristojen eksistentiaalisen itseisarvon ja kaupallisen tulevaisuuspotentiaalivälillä. Tasapainon löytäminen on olennaista eikä ääripäihin valuminen ole suotavaa. Ja selvää lienee sekkin, ettei saaristojen kehittäminen onnistu ilman tekijöitä. Se on vielä epäselvää, nouseeko jokin asia tai ilmiö organisaation kehityksen kärkeen vai ottavatko saaristolaiset ja saaristojen kehittäjät strategisen otteen omaan tulevaisuuteensa ja tekevät valintoja. Oletamme, että valtio pitää perusasiat kunnossa muttei tee merkittäviä kehittäviä investointeja ilman paikallista ja alueellista aloitteellisuutta (pl. puolustus- ja turvallisuuspolitiikka).

Olemme tässä raportissa tehneet juuri sen mitä emme haluaisi tehdä. Saaristoja ei tulisi kaventaa erilaisiksi typologioiksi tai muutamaksi kehityskulukuksi. Parhaimmillaan saaristot voisivat olla uudenlaisten elämäntapojen ja elinkeinojen kehitysalustoja tai laboratorioita ja osoittaa, että innovatiivisuus on mahdollista myös suurten kaupunkiseutujen ulkopuolella. Tarkoituksenmukaiset, skaalautuvat, kohtuuhintaiset ja helposti saatavilla olevat uudenlaiset ratkaisut, tuotteet ja palvelut eivät synny itsestään. Saaristoissa olisi mahdollista etsiä toisenlaisia innovaatioympäristöjä ja osoittaa, miten resurssien niukkuuden ja ohuen kehittämissuorituksen rajoitteet on mahdollista ylittää linkittämällä paikallinen tietämys

globaaleihin trendeihin ja houkuttelemalla tarkasti valitut yhteistyökumppanit alueen ulkopuolelta mukaan kehittämiseen. Listaamme esimerkinomaisesti muuttaman mahdollisen lähtökohdan:

- Syväsaaristolaiset voisivat ottaa keskeisen roolin uudenlaisen aktiivisen kansalaisuuden ja osallisuuden kehittämisessä yhdessä kuntien ja muiden julkisten toimijoiden kanssa kasvukeskusten ulkopuolista Suomea varten. Olisiko mahdollista luoda sellaisia toimintamalleja, joissa julkinen sektori ei enää määritä ja suuntaa paikallisten palvelujen järjestämisen tapoja yhtä vahvasti kuin aiemmin?
- Yliopistojen olisi mahdollista tutkia uusilla tavoilla niukkojen resurssien, pitkien etäisyyksien ja eristyneisyyden luonnehtimaa elämää rakentamalla jatkuvan empiirisen datan keruumenetelmiä yhteistyössä saaristolaisten kanssa. Samalla saaristojen kehittäjät saisivat jatkuvasti uutta tietoa oman kehittämistoimintansa tueksi.
- Joissain osissa saaristoa olisi mahdollista ottaa johtava asema ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävien elämiskonseptien luomisessa.
- Suomen puolustuksen ja turvallisuuden kannalta keskeisten toimijoiden olisi mahdollista etsiä sellaisia uusia toimintamalleja, jotka asettuvat luontaiseksi osaksi kyseisten paikkojen kaikkia toimintoja.
- Sisäsaaristojen kuntien olisi mahdollista luoda aivan uudenlaisia asumiskonsepteja, jotka yhdistävät ekologisuuden, merellisyyden, paikalliset palvelut, etätyömahdollisuudet ja vapaa-ajan yhdeksi sujuvaksi arkea mahdollisimman hyvin palvelevaksi kokonaisuudeksi.
- Saaristoissa olisi hyvät edellytykset kehittää ja pilotoida yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa sekä erilaisia liikkuvia palvelukonsepteja että uuden teknologian mahdollistamia jakelukanavia.

Jos saaristojen ainutlaatuisen kulttuurin peruselementit itsellisyys ja eristyneisyys kyetään yhdistämään kokonaisvaltaiseen näkemyksellisyyteen, ammattitaitoiseen kehittämiseen ja laajaan yhteistyöhön, saaristojen on mahdollista muuntua uusien elämäntapojen, elinkeinojen ja palvelujen laboratorioiksi.

Liitteet

Liite 1. Vastaukset peruskysymyksiin skenaarioittain

Peruskysymys	Saaristo elämyksinä	Saaristo elämäntapana	Saaristo turvana	Saaristo erämaana	Pistemäiset saaristot
Saaristoalueiden rooli osana Suomen tulevaa aluekehitystä	Merkittävä vapaa-ajan viettoalue	Kaupunkisaaristolaisuus laajentaa kaupunkien vaikutusalueita Yhdyskuntarakenne kehittyy aiempaa enemmän merten ja järvien suuntaan Syväsaaristolaisista yhteisöistä tulee vaihtoehtoisten elämäntapojen kehitysalustoja	Lounais-Suomen ja Suomenlahden saaristojen merkitys turvallisuus- ja puolustuspolitiikassa korostuu Järvi-Suomen ja Pohjanmaan saaristoille avautuu markkinarako elämystalouden kehittämisessä	Vähäinen	Paikkasensitiivinen Moninainen
Saaristoalueiden asema osana alue- ja elinvoimapolitiikkaa	Lisääntynyt turismi nostaa saaristot yhdeksi elämystalouden kehittämisen tärkeimmistä alustoista	Sisäsaaristojen asema vahvistuu Merellisten asuinalueiden yhdyskuntasuunnittelu nousee luonnonläheisen suunnittelun kehitysalustaksi Ulko- ja välisaaristojen painoarvo jää vähäiseksi	Toteutuu etelän saaristoissa erityisesti turvallisuus- ja puolustuspolitiikkaa tukevien ratkaisujen kautta Saaristoissa luodaan uusia konsepteja turvallisuus- ja puolustuspolitiikan nivomiseksi osaksi saaristojen arkea	Aluepolitiikka on ylläpitävää Ei varsinaista elinvoimaa vahvistavaa kehittämistoimintaa	Kehittämispoliitikat kohdennetaan tarkasti, jotta erilaisille toiminnoille löydetään niiden kehitystä parhaiten tukevat mikrosijannit Syntyy useita pieniä mutta kohdennettuja kehitysalustoja
Saaristoalueiden erityispiirteet aluekehityksessä ja -kehittämisessä	Merta/järviä hyödynnetään uusien palvelukonseptien kehittämisessä	Uusien asumis- ja palvelukonseptien kehittämisessä otetaan aiempaan systemaattisemmin huomioon meren/järvien luonne Yhdyskuntarakenteen hajautumisen vaikutusten arviointi kehittyy	Saaristojen merkitys Suomen turvallisuudessa korostuu Järvi-Suomessa ja Pohjanmaalla elämystalouden kehittämiseen kohdistuu kasvava kysyntä	Ei huomioida Erityispiirteet jäävät muiden alueiden ja tarpeiden alle	Tunnistetaan aiempaa merkittävästi tarkemmin

Liite 2. Aluekehitystä muokkaavien muutosvoimien merkitys saaristoissa skenaarioittain

Perusulottuvuus	Saaristo elämyksinä	Saaristo elämäntapana	Saaristo turvana	Saaristo erämaana	Pistemäiset saaristot
Saavutettavuus	Hyvä elämyspalvelukeskuksiin. Muutoin 2020-luvun tasolla.	Sisäsaaristoissa hyvä. Ulko- ja välisaaristoissa 2020-lukua heikompi.	Vahvistetaan puolustusvoimien ehdoilla.	Heikentynyt. Infrastruktuuri rapistunut. Tietoliikenneyhteydet epäluotettavat. Osissa sisäsaaristoja tilanne parempi.	Vaihtelee suuresti paikkojen ja niissä olevien toimintojen välillä.
Verkostot	Vahvat kansalliset ja kansainväliset matkailua tukevat verkostot.	Pääosin yksilötason verkostot. Institutionaalisia verkostoja ei tietoisesti kehitetä yhdiskuntasuunnittelua lukuunottamatta.	Laajat turvallisuusverkostot.	Heikot yksilötason verkostot. Ei kehittäjäverkostoja.	Erlaiset verkostot erilaisten toimintojen kehittämiseen.
Innovatiivisuus	Elämyspalvelujen kehittäminen. Yhteydet yliopistoihin paremmat kuin 2020-luvulla.	Yhteisöt, yksilöt ja perheet etsivät uusia tapoja elää saaristoissa. Sisäsaaristojen asuinalueet kehitysalustana.	Jatkuva turvallisuusteknologian, turvallisuusjohtamisen ja saaristostrategioiden ja taktiikkojen kehittäminen.	Ei strategista kehittämistä millään elämäalueella.	Kohdennettua ja aktiivista mutta fragmentoitunutta. Monissa saaristopaikoissa etsitään aktiivisesti saaristolaisuuden uusia muotoja ja elinkeinoja.
Investoinnit	Lukuisia yksityisiä kehittäviä investointeja. Julkiset investoinnit tukevat elämystalouden kehitystä ja infrastruktuurin ylläpitoa.	Ulko- ja välisaaristossa pääosin ylläpitäviä investointeja. Sisäsaaristoissa sekä julkisia että yksityisiä investointeja asuinalueiden kehittämiseen.	Julkisia kehittäviä ja ylläpitäviä investointeja turvallisuuteen ja saaristojen elinvoiman säilyttämiseen.	Saaristolain edellyttämät julkiset investoinnit. Ei juurikaan kehittäviä investointeja.	Kohdentuneita. Sekä ylläpitäviä että kehittäviä investointeja.

Perusulottuvuus	Saaristo elämyksinä	Saaristo elämäntapana	Saaristo turvana	Saaristo erämaana	Pistemäiset saaristot
Ilmastonmuutos	Pidentynyt kesäsesonki tukee matkailua. Vesien tilan heikkeneminen ja muut ympäristöhaitat jatkuvasti esillä mutta niihin totutaan.	Ilmastonmuutos haastaa saaristolaisen elämäntavan. Syväsaaristolaiset tekevät voitavansa ympäristöhaittojen minimoimiseksi.	Ei nouse meren saaristoissa vahvasti esille. Jää turvallisuuden varmistamisen alle.	Vaikutukset näkyvät. Ei merkittäviä saaristokohtaisia toimenpiteitä.	Luonto kehittämisen keskiössä. Etsitään paikkasensitiivisiä luontoarvot huomioon ottavia ratkaisuja.
Palvelujen saatavuus	Hyvä kasvaneen kysynnän vuoksi. Aiempaa paremmat liikkuvat palvelut ja etäpalvelut.	Sisäsaaristoissa kaupunkien läheisyydessä hyvä. Muutoin pääosin etä- ja liikkuvia palveluja.	Fyysiset palvelut keskitetty tukikohtiin. Liikkuvia ja etäpalveluja aiempaa enemmän.	Joitakin sisäsaariston osia lukuun ottamatta minimipalvelut.	Palvelujen järjestämisessä hyödynnetään ko. paikkaan sopivia yhteistyökoonpanoja. Lisäksi runsaasti mobiili- ja etäpalveluja.

LÄHTEET

- A future analysis of Arkösund archipelago: The road towards a sustainable place 2030* (2020). Kairos Future.
- Amini, H., Jabalameli, M. S., & Ramesht, M. H. (2021). Development of regional foresight studies between 2000 and 2019: An overview and co-citation analysis. *European Journal of Futures Research*, 9(1).
- Antikainen, J., Auri, E., Rannanpää, S. & Talvitie, J. (2019). *Saaristo- ja vesialuepolitiikat Euroopassa -selvitys*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja. Helsinki.
- Baldacchino, G. (toim.) (2018). *The Routledge International Handbook of Island Studies*. Abingdon Oxon; Routledge.
- Baldacchino, G. (2020). How far can one go? How distance matters in island development. *Island Studies Journal*, 15(1), 25–42.
- Baldacchino, G. & Pleijel, C. (2010). European Islands, Development, and the Cohesion Policy: A Case Study of Kökar, Åland Islands. *Island Studies Journal*, 5 (1), 89–110
- Barca, F. (2009). *An agenda for a reformed cohesion policy: A place-based approach to meeting European Union challenges and expectations*. EC DG Regio; Brussels.
- Battilana, J. (2006). Agency and institutions: The enabling role of individuals' social position. *Organization*, 13, 653–676
- Beer, A., McKenzie, F., Blažek, J., Sotarauta, M. & Ayres, S. (2020). *Every place matters: towards effective place-based policy*. Regional Studies Policy Impact Books. Abingdon Oxon; Taylor & Francis.
- Bell, W. (2003). *Foundations of Futures Studies: History, Purposes, and Knowledge: Human Science for a New Era, Vol. 1*. Transaction Publishers; New Brunswick and London.
- Bolton, R. (1992). Place Prosperity vs People Prosperity Revisited: An Old Issue with a New Angle. *Urban Studies*, 29(2), 185–203.
- Christensen, D., Hjul-Nielsen, J., Moalem, R.M. & Johansen, B. (2021) Circular Economy in Denmark: Bornholm's Vision to Achieve 100 Percent Reuse and Recycling Teoksessa Ghosh, S. K. & Gosh, S. K. (toim.) *Circular Economy: Recent Trends in Global Perspective*. 385–424. Springer Singapore.
- Elävät maaseutu- ja saaristoalueet ja kokonaisturvallisuus: Tietopaketti päättäjille, valmistelijoille ja toimittajille*. Maaseutupolitiikan neuvosto, saaristoasiain neuvottelukunta, valtioneuvosto.
- Entrikin, N. (2018). Geography of experience: place and region. Teoksessa Paasi, A., Harrison, J. & Jones, M. (toim.), *Handbook on the Geographies of Regions and Territories*. Edward Elgar; Cheltenham.
- Feldman, M. P. (2014). The character of innovative places: Entrepreneurial strategy, economic development, and prosperity. *Small Business Economics*, 43, 9–20.

- Galster, G. (2018). Why Shrinking Cities Are Not Mirror Images of Growing Cities: A Research Agenda of Six Testable Propositions. *Urban Affairs Review*, 55(1) 355–372.
- Glaeser, E. (2012). *Triumph of the city: How our greatest invention makes us richer, smarter, greener, healthier, and happier*. Penguin Books.
- Grapher, G. (1993). *The embedded firm: On the socioeconomics of industrial networks*. London; Routledge.
- Grillitsch, M. & Sotarauta, M. (2020). Trinity of change agency, regional development paths and opportunity spaces. *Progress in Human Geography*. 44(4) 704–723.
- Grillitsch, M., Sotarauta, M., Asheim, B. Fitjar, R.D., Haus-Reve, S., Kolehmainen, J., Kurikka, H., Lundquist, K.-J., Martynovich, M., Monteilhet, S., Nielsen, H., Nilsson, M., Rekers, J., Sopanen, S., & Stihl, L. (2023). Agency and Economic Change in Regions: Using Qualitative Comparative Analysis (QCA) to identify Routes to New Path Development. *Regional Studies*, 57(8) 1453–1468
- Herschel, T. (2011). Regional Development, Peripheralisation and Marginalisation – and the Role of Governance. Teoksessa Herschel, T. & Talberg, P. (toim.) *Role of regions: Networks, scale, territory*. Kristianstads Boktryckeri
- Hienonen, K. (2011). *Maaseutu tulevaisuuden merkitysyhteiskunnassa: Trendi-analyysi*. Sitran selvityksiä 52. Helsinki; Sitra.
- Hirvonen, T., Kahila, P., Rautiainen, S., Sillanpää, K. & Ålander, T. (2018). *Saaristopolitiikan arviointi*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisusarja 8a/2018. Helsinki.
- Ihmisten saaristo – Saaristo- ja vesistöalueiden valtakunnallinen kehittämissuunnitelma vuosille 2020–2023*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisu 2020:13: Helsinki.
- Janis, I. L. (1982). *Groupthink: Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*. 2. edition. Cengage Learning.
- Jensen, R. (2001). *The Dream Society: How the Coming Shift from Information to Imagination Will Transform Your Business*. McGraw Hill.
- Kansallinen merenkulkustrategia (Maritime Denmark – A global, maritime power hub (2018)*. Tanskan hallitus, Teollisuus-, elinkeino- ja talousministeriö.
- Kurikka, H., Kolehmainen, J., Sotarauta, M., Nilsson, M. & Nielsen, H. (2023). Regional opportunity spaces – observations from Nordic regions. *Regional Studies*, 57(8), 1440–1452
- Kuusisto, E. & Leppänen, J. (2019). *Saaristopolitiikan historiikki 1949–2018*. Saaristo-asiain neuvottelukunta, maa- ja metsätalousministeriö. Helsinki.
- Linnamaa, R. & Sotarauta, M. (2000). *Verkostojen utopia ja arki: Tutkimus Etelä-Pohjanmaan kehittäjäverkostosta*. Tampereen yliopisto, Alueellisen kehittämisen tutkimusyksikkö. Sente-julkaisu 7/2000.
- National Islands Plan / Plana Nàiseanta nan Eilean (2019)*. The Scottish Government: Edinburgh.
- Moisio, S. (2023). Suomen aluekehitys militarisaation aikakaudella. *Migration*, 49, 2/2023, 54–57.

- Nieth, L. (2019). Understanding the strategic 'black hole' in regional innovation coalitions: reflections from the Twente region, eastern Netherlands. *Regional Studies, Regional Science*, 6(1) 203–216.
- Nieth, L., Benneworth, P., Charles, D., Fonseca, L., Rodrigues, C., Salomaa, M. & Stienstra, M. (2018). Embedding entrepreneurial regional innovation ecosystems: reflecting on the role of effectual entrepreneurial discovery processes. *European Planning Studies*, 26 (11) 2147–2166.
- Nurmio, K. & Laurila, J. (2022). *Tietoa yhdyskuntarakenteesta*. Suomen ympäristökeskus. Luettu 20.11.2023. <https://www.syke.fi/download/noname/%7BBE-27D78B-2EEB-478F-A55E-E9E2DF255FC4%7D/175571>. Luettu 15.11.2023.
- Our Living Islands. National Islands Policy 2023-203*. (2023). Government of Ireland. <https://www.gov.ie/en/policy-information/a7188-our-living-islands/> Luettu 17.8.2023.
- Paasi, A., Harrison, J. & Jones, M. (2018). *Geographies of regions and territories*. Edward Elgar Publishing; Cheltenham.
- Pine, B. J. & Gilmore, J.H. (1999). *The experience economy*. Harvard Business Press, Boston.
- Rannanpää, S., Ahtinen, S.-M., Antikainen, J., Heikkinen, B., Hovi, S., Sinerma, J. & Tolonen, S. (2022). *Suomen saaristoalueet tilastojen kertomana*. Maa- ja metsätalousministeriön julkaisuja 2022:21. Helsinki.
- Rannanpää, S., Antikainen, J., Aro, R., Huttunen, J., Hovi, S., Pitkänen, K., Strandell, A., Nurmio, K., Rehunen, A., Vihinen, H., Lehtonen, O., Muilu, T., & Weckroth, M. (2022). *Monipaikkaisuus – nykytila, tulevaisuus ja kestävyys*. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:9. Valtioneuvoston kanslia: Helsinki.
- Royle, S. A. & Brinklow, L. (2018). Definitions and typologies. In Baldacchino, G. (toim.) *The Routledge International Handbook of Island Studies*. Taylor and Francis. Kindle Edition.
- Shane, S. & Venkataraman, S. (2000). The promise of entrepreneurship as a field of research. *The Academy of Management Review*, 25, 217–226.
- Sotarauta, M. & Lähteenmäki, T. (2001). Onko strategiatyön musta aukko mahdollista välttää? Kohti ydinkompetenssijattelua alueellisessa kehittämisessä. Teoksessa Sotarauta, M. & Mustikkamäki, N. (toim.) *Alueiden kilpailukyvyyn kahdeksan elementtiä*. Suomen Kuntaliitto, Acta-sarja 137. Helsinki.
- Sotarauta, M. & Beer, A. (2021). *Handbook on City and Regional Leadership*. Cheltenham; Edward Elgar Publishing.
- Sotarauta, M., Kurikka, H., Kolehmainen, J. & Sopanen, S. (toim.) (2021). *Muutos- toimijuuden kolminaisuus ja mahdollisuuksien tilat*. Sente-julkaisuja 35/2021. Tampere; Tampereen yliopisto.
- Sotarauta, M., Makkonen, T., Moisio, S. & Kurikka, H. (2021). *Suomen aluekehityksen skenaariot 2040*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:60. Helsinki.

- Sotarauta, M., Kurikka, H. & Kolehmainen, J. (2023). Change agency and path development in peripheral regions: from pulp production towards eco-industry in Lapland. *European Planning Studies*, 31(2), 348–371
- Spaniol, M. J. & Rowland, N. J. (2019). Defining scenario. *Future and Foresight Science*, 1(1)
- Stratford, E., Baldacchino, G., McMahon, E., Farbotko, C. & Harwood, A. (2011). Envisioning the Archipelago. *Island Studies Journal*, 6(2) 113–130
- Stratford, E. (2013). The Idea of the Archipelago: Contemplating Island Relations. *Island Studies Journal*, 8(1), 3–8
- The Scottish Parliament – Rural Affairs and Islands Committee, <https://www.parliament.scot/chamber-and-committees/committees/current-and-previous-committees/session-6-rural-affairs-and-islands-committee>, luettu 14.8.2023.
- Tarssanen, S. (toim.) (2009). *Elämystuottajan käsikirja*. LEO Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskus. Sevenprint Oy; Rovaniemi.
- Tilastokeskus (2023). *Matkailija*. <https://www.stat.fi/meta/kas/matkailija.html>. Luettu 28.11.2023
- 93 000 boende på öar utan fastlandsförbindelse. Statistiknyhet från SCB 2022-08-30 8.00 Statistikmyndigheten. <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/strandnara-markanvandning/pong/statistiknyhet/strandnara-markanvandning-befolkade-oar-utan-fastlandsforbindelse-via-bro-2020/>. Luettu 21.11.2023
- United Nations Convention on the Law of the Sea UNCLOS (2015). <https://www.imo.org/en/ourwork/legal/pages/unitednationsconventiononthelawofthesea.aspx#:~:text=The%20United%20Nations%20General%20Assembly,UNGA%20resolution%2069%2F292>. Luettu 15.11.2023.
- Valdaliso, J. M. & Wilson, J. (2015). *Strategies for shaping territorial competitiveness*. Routledge; Abingdon Oxon.
- Nykysuomen sanakirja (2021). https://www.kotus.fi/sanakirjat/muut_sanakirjat/nykysuomen_sanakirja_%281951-1961%29. Luettu 19.9.2023.
- Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma* (2023). Valtioneuvoston julkaisu 2023:58. Valtioneuvosto; Helsinki.
- Vision 2030 – Tillgängliga och hållbara skärgårdsmiljöer för nuvarande och kommande generationer*. Skärgårdsstiftelsen. Luettu 15.11.2023 <https://skargardsstiftelsen.se/app/uploads/2023/01/Vision-2030-Skargardsstiftelsen.pdf>

Maa- ja metsätalousministeriö

Hallituskatu 3 A, Helsinki
PL 30, 00023 Valtioneuvosto
mmm.fi

ISBN: 978-952-366-569-9 PDF

ISSN: 1797-397X PDF